

Międzynarodówka w rytmie kankana. Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w Operetce Śląskiej (1952–1966)

Pod koniec stycznia 1945 r. do Gliwic wkroczyła Armia Czerwona. Po krótkich walkach miasto znalazło się w rękach czerwonooarmistów. Prawie jedna trzecia budynków w śródmieściu stanęła w płomieniach, podpalona przez żołnierzy już po zajęciu miasta. Rozpoczęto rabunek, połączony z destrukcją substancji materialnej. Okazały budynek Teatru Miejskiego (Stadttheater) najpierw został splądrowany, a 3 marca 1945 r. podpalony przez sowieckich maruderów¹. Dwa tygodnie później polscy urzędnicy rozpoczęli przejmowanie miasta z rąk Komendantury Wojennej Armii Czerwonej.

Start, już w polskich Gliwicach, pierwszego po wojnie sezonu teatralnego okazał się zrazu niemożliwy, nie tylko ze względu na niedobór aktorów, ale przede wszystkim z powodu stanu budynku, który padł ofiarą pijackich ekscesów żołnierzy sowieckich. Rozważając różne propozycje, zdecydowano się na wskrzeszenie pogorzeliśka. W maju 1948 r. na posiedzeniu Miejskiej Rady Narodowej powołano Obywatelski Komitet Odbudowy Teatru w Gliwicach. Wykorzystując poniemiecką dokumentację, opracowano projekt odbudowy. Pomysł uzyskał aprobatę Ministerstwa Ziem Odzyskanych². Kiedy już się

¹ Archiwum Akt Nowych (dalej AAN), Ministerstwo Ziem Odzyskanych (dalej MZO), 1676, Wykaz zniszczeń wojennych w mieście Gliwice, 11 VIII 1945 r., k. 19; AAN, Ministerstwo Odbudowy, 225, Wykaz ogólny szkód wojennych w nieruchomościach w mieście Gliwiczach, 1 VIII 1945 r., k. 4/b; B. Tracz, *Początek i koniec wojny w Gleiwitz [w:] „Zwłoki nie zostały dotąd zidentyfikowane”. Górnśląsko-zagłębiowskie epizody z lat II wojny światowej*, red. G. Bębniak, Katowice 2009, s. 98; *idem, Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945*, Gliwice 2004, s. 47.

² AAN, MZO, 1441, Akta dotyczące odbudowy teatru w Gliwicach, *passim*.

wydawało, że lada moment ruszą prace remontowe, wszystko utknęło w martwym punkcie. Po dokonaniu przez rzeczoznawców budowlanych ponownych oględzin ruin stwierdzono, że koszty ich odbudowy i adaptacji byłyby znacznie wyższe od pierwotnie założonych kwot. W tej sytuacji postanowiono, że miasto przeznaczy na tymczasową siedzibę teatru posesję przy ul. Nowy Świat po niemieckim związku strzeleckim, wyposażoną w scenę i widownię, którą następnie wyremontowano i zaadaptowano do nowych potrzeb. Uroczyste otwarcie teatru nastąpiło 22 lutego 1950 r. Wystawiano w nim przedstawienia zespołów spoza Gliwic, przede wszystkim z Opery Śląskiej w Bytomiu, Teatru im Wyspiańskiego z Katowic, rzadziej z Bielska-Białej, Cieszyna, Krakowa i Łodzi³.

Scena przy Nowym Świecie, w założeniu tymczasowa, na stałe wpisała się w kulturalną mapę miasta. Po kilkunastu miesiącach debat i pomysłów ostatecznie pożegnano się z myślą o wskrzeszeniu ruin. Odstąpiono również od budowy nowej siedziby. Jednocześnie Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KW PZPR) w Katowicach i Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (WRN) zwróciły się ze wspólnym wnioskiem do Ministerstwa Kultury i Sztuki o utworzenie w Gliwicach państwowego teatru operetkowego. Po uzyskaniu zgody istniejącą do tej pory tymczasową scenę teatralną przy ul. Nowy Świat przekazano w marcu 1952 r. pod zarząd Opery Śląskiej w Bytomiu, a ta utworzyła tutaj swój oddział – Operetkę Śląską, której działalność, jak twierdzono, „miała dać masom pracującym Śląska jeszcze jedną scenę muzyczną, tym razem o charakterze rozrywkowym, utrzymaną na wysokim poziomie artystycznym”⁴. 11 października tegoż roku odbyła się tu pierwsza uroczysta premiera *Krainy uśmiechu* Franza Lehára w reżyserii Bolesława Fotygi-Folańskiego⁵. Przez trzy kolejne lata gliwicka operetka funkcjonowała jako filia Opery Śląskiej, była jednak autonomiczna, z własnym zespołem i kierownictwem artystycznym. Formalnie jej dyrektorem był dyrektor Opery Śląskiej Włodzimierz Stahl⁶, ale

³ J. Mikołajczyk, *Operetka przy Nowym Świecie. Historia teatru muzycznego w Gliwicach w latach 1952–2015*, Gliwice 2016, s. 37–39. W 1996 r. Operetka Śląska przekształcona została w Teatr Muzyczny w Gliwicach, który w latach 2001–2016 funkcjonował pod nazwą Gliwicki Teatr Muzyczny. 13 X 2016 r. uchwałą Rady Miasta Gliwice w jego miejsce utworzono scenę dramatyczną: Teatr Miejski w Gliwicach.

⁴ *Opera Śląska 1945–1955*, red. Z. Hierowski, Stalinogród [Katowice] 1956, s. 21.

⁵ Bolesław Fotygo-Folański (1883–1954), aktor, solista, reżyser operowy i operetkowy (*Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, t. 1, red. Z. Raszewski i in., Warszawa 1973, s. 170–171).

⁶ Włodzimierz Stahl (1904–1977), polonista, nauczyciel, oficer polityczny I. DP im. T. Kościuszki, w latach 1945–1947 kierował Wojewódzkim Urzędem Informacji i Propagandy w Katowicach,

faktycznie teatrem zarządzał obecny na miejscu kierownik administracyjny Aleksander Ligęza⁷.

W drugiej połowie 1955 r. operetka się usamodzielniała. Minister kultury i sztuki Włodzimierz Sokorski Zarządzeniem nr 146 z 1 sierpnia 1955 r. utworzył Państwową Operetkę Śląską w Gliwicach, która 1 października 1955 r. rozpoczęła działalność jako „samodzielne przedsiębiorstwo estradowe”. Zakres jej działania określono jako „planowe krzewienie kultury muzycznej przez organizowanie, przy pomocy zawodowych zespołów, widowisk operetkowych”⁸. Trzy lata później, na podstawie Zarządzenia nr 184 Ministra Kultury i Sztuki z 20 września 1958 r. w sprawie zmiany podporządkowania przedsiębiorstw państwowych, 1 października tegoż roku operetka przeszła pod bezpośredni nadzór Prezydium WRN w Katowicach⁹. Zgodnie z zarządzeniem tego Prezydium z 3 listopada 1958 r., zwierzchni nadzór sprawował nad nią minister kultury i sztuki, a nadzór bezpośredni był w gestii Prezydium WRN¹⁰.

Tylko w 1955 r. zespół zaprezentował 278 przedstawień, na scenie własnej i poza Gliwicami. Niewątpliwy sukces byłby niemożliwy bez wsparcia finansowego państwa, dystrybucji biletów przez zakłady pracy oraz licznych spektakli zamiejscowych. Bywało, że zespół występował dwukrotnie jednego dnia, w różnych miastach. Należy również pamiętać, że była to jeszcze „era przedtelewizyjna” i spektakle operetkowe cieszyły się dużym powodzeniem, będąc obok filmów w kinach jedną z nielicznych atrakcji w ówczesnych Gliwicach. Jacek Mikołajczyk, autor monografii gliwickiej sceny operetkowej, zauważył, że pierwsze dziesięciolecie samodzielnego istnienia Operetki Śląskiej to okres, w którym

w latach 1947–1949 naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki UW w Katowicach, następnie dyrektor Filharmonii Śląskiej w Katowicach (1949–1953) i dyrektor Opery Śląskiej w Bytomiu (1953–1970). W sezonach 1953–1954 i 1954–1955 kierował Operetką Śląską w Gliwicach, członek PPR, następnie PZPR (M. Fazan, *Włodzimierz Józef Stahl 1904–1977*, „Rocznik Katowicki” 1980, t. 8, s. 161–168; S. Topol, *Włodzimierz Stahl 4 X 1904–9 V 1977. Nauczyciel, działacz społeczno-kulturalny*, Katowice 1987, *passim*; *Słownik biograficzny teatru polskiego 1900–1980*, t. 2, red. Z. Wilski i in., Warszawa 1994, s. 659).

⁷ J. Mikołajczyk, *Operetka przy Nowym Świecie...*, s. 60.

⁸ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej AP Kat), Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach (dalej NIK Katowice), 570, Protokół z kontroli przeprowadzonej w Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, Gliwice, wrzesień 1960 r., k. 54.

⁹ AP Kat, NIK Katowice, 570, Protokół z kontroli przeprowadzonej w Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, Gliwice, wrzesień 1960 r., k. 54–55.

¹⁰ AP Kat, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach (dalej PWRN Katowice), Wydział Kultury, 179, Analiza działalności gospodarczej Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach za rok gospodarczy 1962, Gliwice, 4 II 1963 r., k. 132.

powoli wykształcał się profil typowej peerelowskiej operetki, uwolnionej już z socrealistycznego gorsetu i usytuowanej programowo gdzieś między klasyczną operetką jako gatunkiem a eklektycznym teatrem muzycznym, reagującym bardziej lub mniej dynamicznie na zmiany i wyzwania kultury popularnej, czasem w siermiężnej rodzimej wersji, a czasem w bardziej światowej – zachodniej odświeżeniu¹¹.

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) była obecna w gliwickiej operetce od początku. W Archiwum Państwowym w Katowicach, w zespole Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gliwicach (KM PZPR Gliwice), znajdują się dwie jednostki aktowe, w których zachowały się protokoły z zebrań Podstawowej Organizacji Partyjnej (POP) PZPR przy Operetce Śląskiej z lat 1952–1966 oraz protokoły z posiedzeń egzekutywy POP PZPR przy Operetce Śląskiej z lat 1954–1966. Pozwalają one odtworzyć powstanie i funkcjonowanie tej instancji partyjnej w ciągu kolejnych dwunastu lat działalności tej instytucji. Jest to, niestety, w wielu miejscach dokumentacja niepełna. Nie zachowały się wszystkie protokoły, brakuje załączników, a zachowana dokumentacja urywa się w grudniu 1966 r. Zapewne przyczyną było utworzenie miesiąc wcześniej wspólnej dla miasta i powiatu organizacji partyjnej, która funkcjonowała do ponownego przekształcenia się w Komitet Miejski w 1975 r. Reorganizacja pod koniec 1966 r. miejskiej i powiatowej instancji partyjnej wymusiła na poszczególnych komórkach partii zarchiwizowanie posiadanej dokumentacji. Jej uzupełnienia nie dopilnowano niestety w następnych latach. Kwerendy pod kątem tego tematu, przeprowadzone przez autora w innych jednostkach i zespołach oraz w placówkach archiwalnych, dały wynik negatywny¹².

W tej sytuacji niniejsza rekonstrukcja funkcjonowania struktury partyjnej jest, siłą rzeczy, częściowa. Mimo to warto, jak sądzę, podjąć próbę odtworzenia funkcjonowania POP PZPR przy Operetce Śląskiej, nie tylko dlatego, że temat ten nie został dotychczas opisany. Oprócz prostej rekonstrukcji faktów istotne wydaje się w tym wypadku poszukanie odpowiedzi na pytania, w jaki sposób i w jakim stopniu partia komunistyczna kontrolowała działalność tej

¹¹ J. Mikołajczyk, *Operetka przy Nowym Świecie...*, s. 76.

¹² Archiwaliów wytworzonych po 1966 r. dotyczących POP PZPR przy Operetce Śląskiej nie odnaleziono ani w Archiwum Państwowym w Katowicach, ani Archiwum Państwowym w Katowicach – Oddział w Gliwicach, ani Archiwum Akt Nowych, ani wreszcie w Archiwum Teatru Miejskiego w Gliwicach, który przejął zasób archiwalny po Gliwickim Teatrze Muzycznym, będącym instytucjonalną kontynuacją Operetki Śląskiej.

sceny i wpływała na jej funkcjonowanie, czy podporządkowywała ją swoim założeniom polityczno-ideowym. Nadzór ten wynikał z założenia, że w państwie kierowanym przez partię komunistyczną wszelka publiczna działalność artystyczna powinna być inspirowana, a przynajmniej kontrolowana przez „czynniki partyjne”. Marcin Kula zauważył, że „władze nigdy nie przejawiały wątpliwości co do tego, że to one kierują i powinny kierować teatrami. Co ważniejsze, w znaczącym stopniu faktycznie kierowały nimi”¹³. I choć Operetka Śląska była sceną teatralną szczególnie rodzaju – teatrem muzycznym, a jej repertuar można generalnie określić mianem rozrywkowego, to nadzór i protekcja ze strony partii rządzącej dotyczyły jej w takim samym stopniu, jak scen dramatycznych.

POP PZPR przy Operetce Śląskiej powołano do istnienia 23 września 1952 r. podczas zebrania założycielskiego, które odbyło się w siedzibie teatru w Gliwicach. Na obrady, którym przewodniczył ówczesny kierownik orkiestry Zbigniew Lipczyński¹⁴, przybyli I sekretarz POP przy Operze Śląskiej Stefan Wittenberg¹⁵, przedstawiciel KM PZPR w Gliwicach oraz pracownicy operetki, będący członkami partii. Na początku powołano prezydium obrad, w którego składzie znaleźli się, oprócz wspomnianych wyżej przedstawiciela KM i Wittenberga, tancerz i choreograf Eugeniusz Wojnar i jako protokolant śpiewak, tenor Karol Woźnica. Referat, poświęcony zadaniom członka partii oraz znaczeniu legitymacji partyjnej, wygłosił Zbigniew Lipczyński. Nie omieszczał przy tym podkreślić ważności regularnego płacenia składek. Następnie, zgodnie ze statutem, wybrano egzekutywę, która z kolei spośród swoich członków wyłoniła I i II sekretarza. W skład egzekutywy weszli: tancerz i choreograf Eugeniusz Wojnar, skrzypaczka Helena Poniecka, skrzypek Tadeusz Staszek i śpiewak Karol Woźnica. I sekretarzem został Karol Woźnica, a jego zastępcą Tadeusz Staszek. To pierwsze zebranie, podobnie jak wszystkie następne, zakończono odśpiewaniem Międzynarodówki¹⁶.

Na czele POP w omawianym okresie stali kolejno: przywołany wyżej śpiewak Karol Woźnica (1952–1954), śpiewak Stanisław Ptak (1954–1955) i –

¹³ M. Kula, *PZPR jako reżyser życia teatralnego w latach sześćdziesiątych*, Toruń 2016, s. 7.

¹⁴ Zbigniew Lipczyński (1907–1980), śpiewak, dyrygent i kompozytor, w latach 1947–1952 chórmistrz Opery Śląskiej, następnie I dyrygent Operetki Śląskiej w Gliwicach, gdzie od 1952 r. do przejścia na emeryturę pod koniec sezonu 1971–1972 sprawował kierownictwo muzyczne dwudziestu premier (*Słownik biograficzny...*, t. 2, s. 391–392).

¹⁵ Tenor, solista Opery Śląskiej w Bytomiu w latach 1946–1954.

¹⁶ AP Kat, Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gliwicach (dalej KM PZPR Gliwice), 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 IX 1952 r., k. 1–2.

najdłużej – również śpiewak Henryk Trojanowski¹⁷ (1955–1966). I sekretarz POP, oprócz obowiązków wynikających ze statutu PZPR, był zapraszany przez dyrekcję na posiedzenia Komisji Dyscyplinarnej, uczestniczył w zebraniach z udziałem dyrekcji i związków zawodowych, na których omawiano kandydatów do Rady Zakładowej oraz był w stałym kontakcie z jej przewodniczącym. Był wreszcie łącznikiem między POP a miejską instancją partyjną, uczestnicząc w naradach w KM PZPR. Brał również udział w odprawach sekretarzy POP teatrów śląskich organizowanych w siedzibie KW PZPR w Katowicach.

Na drugim zebraniu 22 października 1952 r. obecnych było 12 członków partii. Pół roku później, na początku marca 1953 r., POP liczyła 13 towarzyszy. Pod koniec października 1953 r. w zebraniu wzięło udział 16 osób¹⁸. Nie wiemy, a z akt ta informacja nie wynika, jaki był stan liczbowy POP, ani czy na zebraniach byli obecni wszyscy albo przynajmniej większość członków organizacji partyjnej. Musiało być ich jednak niewielu, skoro w marcu 1953 r. utyskiwano na małe zainteresowanie przynależnością do partii, przede wszystkim wśród młodych członków zespołu¹⁹. W 1958 r. w operetce zatrudnione były 353 osoby (w tym 189 pracowników zespołów artystycznych), w 1959 r. 347 osób (w tym 186 pracowników zespołów artystycznych)²⁰. W 1960 r. plan wynosił 363 etaty, zatrudnione zaś były 332 osoby (175 pracowników artystycznych)²¹. W sezonie 1962–1963 zatrudnionych było 329 (148) osób²². W 1963 r. w skład POP wchodziło 28 członków, w tym 9 kandydatów²³. Tym

¹⁷ Danuta Szyksznian w książce pamiątkowej Klubu Kresowych Żołnierzy AK w Szczecinie opublikowała biogram Trojanowskiego, z którego wynika, że od października 1942 r. był żołnierzem AK, od lutego do lipca 1944 wchodził w skład 1. Brygady AK „Juranda” i uczestniczył we wszystkich jej akcjach zbrojnych. Zatrzymany przez NKWD w lipcu 1944 r. uciekł z transportu. Ponownie aresztowany 8 I 1945 r. został deportowany do ZSRS, gdzie pracował w kopalniach węgla, po nieudanej ucieczce skazany na 5 lat łagru. Uciekł z łagru w 1946 r. i przez Wilno przedostał się do Polski. Ukończył Wyższą Szkołę Muzyczną w Łodzi. Fakty podane przez autorkę odsłaniają tragiczne, nieznane epizody z życia Trojanowskiego, wymagają jednak konfrontacji z materiałem źródłowym i dalszych badań (D. Szyksznian „Sarenka”, *Jak dopalał się ogień biwaku*, Szczecin 2009, s. 453).

¹⁸ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 X 1953 r., k. 25.

¹⁹ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 4 III 1953 r., k. 12.

²⁰ AP Kat, NIK Katowice, 570, Działalność usługowo-finansowa za 1958–1959 i I półrocze 1960 r., k. 121.

²¹ AP Kat, PWRN Katowice, Wydział Kultury, 178, Orzeczenie biegłego z badania sprawozdania finansowego Operetki Śląskiej w Gliwicach za 1960 r., k. 70; *ibidem*, Analiza działalności gospodarczej Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach za 1960 r., k. 131.

²² *Ibidem*, 179, Analiza działalności gospodarczej Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach za rok gospodarczy 1962, Gliwice, 4 II 1963 r., k. 136.

²³ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Sprawozdanie z działalności POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach za okres od 10 XII 1962 do 14 XI 1963 r., k. 96.

samym wskaźnik upartyjnienia wynosił 8,5 proc. W 1966 r., na którym kończy się zachowana dokumentacja, POP Operetki Śląskiej stanowiło 31 towarzyszy i 1 kandydat na członka partii²⁴.

Cały czas zalecano, by w miarę możliwości zwiększać stan kadrowy POP. We wrześniu 1964 r. ustalono, że należy poczynić starania, by znaleźć odpowiednich kandydatów na członków partii w zespołach technicznych i muzycznym, najslabiej reprezentowanych w POP²⁵. Rok później I sekretarz Trojanowski zalecał, aby „skupić przy POP najlepszych fachowców” dzięki wpływowi partii na politykę gaź i awansów „jako ważną dziedzinę wpływającą na atmosferę w pracy”²⁶. Tym bardziej że organizacja traciła towarzyszy, kiedy ci opuszczali Gliwice i przenosili się do pracy w zespołach teatralnych w innych miastach. W 1966 r. Zbigniew Lipczyński stwierdził, że należy podjąć akcję naboru nowych kandydatów. Utyskiwano, że w szeregach POP najlepiej reprezentowani byli soliści śpiewacy, a w najmniejszym stopniu muzycy z orkiestry²⁷. Najwięcej członków POP było w zespole chóralnym, najmniej w orkiestrze (tylko jedna osoba na czterdzieści). Członkowie egzekutywy postanowili zwrócić się do dyrekcji, aby „na zasadzie zadania partyjnego” włączyła się w akcję naboru nowych członków²⁸. Było to o tyle proste, że stanowiska dyrektora i kierownika artystycznego operetki znajdowały się w nomenklaturze Sekretariatu KW PZPR w Katowicach, a stanowisko zastępcy dyrektora operetki ds. administracyjnych było w ewidencji i kontroli wydziałów KW²⁹.

Stojący na czele POP I sekretarz od początku uzurpował sobie prawo do wpływu na decyzje leżące w zakresie kompetencji dyrekcji. Podczas zebrania POP 20 lipca 1953 r. dyrektor Włodzimierz Stahl zagroził dymisją, jeżeli stosunki między I sekretarzem a dyrekcją się nie poprawią, a I sekretarz nie przestanie wtrącać się w sprawy administracyjne. Pozycja Stahla była jeszcze wciąż bardzo silna, zarówno w KW, jak i we władzach wojewódzkich. Po jego

²⁴ *Ibidem*, Załącznik do protokołu z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 123.

²⁵ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 IX 1964 r., k. 84.

²⁶ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 IX 1965 r., k. 109.

²⁷ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 IV 1966 r., k. 130.

²⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 12 IV 1966 r., k. 134.

²⁹ AIPN Ka, 093/604, Nomenklatura kadr Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach, Katowice 1968, s. 21.

stronie stanął zresztą Lipczyński, który potwierdził, że Woźnica zbyt łatwo się unosił, często używał niecenzuralnych słów, a jego postawa bynajmniej nie sprzyjała osiągnięciu porozumienia. Do krytyki dołączyli inni, stwierdzając, że „praca partyjna leży na terenie Operetki na łopatkach”, a przyczyną tego stanu rzeczy miał być brak określonego przydziału zadań dla członków partii³⁰. Po stronie Stahla opowiedział się Komitet Wojewódzki. Konflikt został co prawda zażegnany, ale niesmak pozostał, a do sprawy tej powracano jeszcze na kolejnych zebraniach³¹.

W marcu 1954 r. stanowisko I sekretarza piastował już Stanisław Ptak³². Nie znamy okoliczności jego powołania na szefa organizacji partyjnej w Operetce Śląskiej. Możemy jedynie się domyślać, że wybór ten był poprzedzony poważnym kryzysem funkcjonowania POP, skoro na początku zebrania 23 marca 1954 r. nowy I sekretarz, w obecności przedstawicieli KM PZPR w Gliwicach i reprezentantów POP PZPR Opery Śląskiej, tłumaczył się z braku zebrania w okresie poprzedzającym jego wybór na to stanowisko i zobowiązał się, że od teraz będą już zwoływane regularnie³³. Na jego wniosek już 17 marca 1954 r. podjęto uchwałę, by za sugestią KM PZPR posiedzenia egzekutywy odbywały się dwa razy w miesiącu, w pierwszy i trzeci poniedziałek, a raz w miesiącu (w trzeci poniedziałek, po posiedzeniu egzekutywy) zebranie ogólne POP³⁴. Zasady tej trzymano się w następnych latach³⁵.

Stanisław Ptak, w chwili kiedy stanął na czele POP, miał 27 lat i za sobą dopiero parę miesięcy pobytu w Gliwicach. Wcześniej, w latach 1949–1950, terminował w Teatrze Miejskim w Gnieźnie, a następnie do 1952 r. występował na scenie Teatru Polskiego w Poznaniu³⁶. Niedługo, bo niewiele ponad rok, dzierżył stanowisko I sekretarza POP w Operetce Śląskiej. W lutym 1955 r. śpiewak Edmund Wayda utyskiwał na małą aktywność członków partii, brak decyzji kolektywnych i jednoosobowe kierowanie przez Ptaka organizacją

³⁰ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 20 VII 1953 r., k. 20–21.

³¹ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 3 IX 1953 r., k. 23.

³² *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 III 1954 r., k. 40.

³³ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 III 1954 r., k. 40.

³⁴ *Ibidem*, 510, Protokół z zebrania egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 16 III 1954 r., k. 2.

³⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenie egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 VI 1955 r., k. 24.

³⁶ A. Linert, *Stanisław Ptak śpiewak i aktor (1927–2002)* [w:] B. Ptak, *Stanisław Ptak. Jego... listy, jego... miłość, ich... twórczość*, Katowice 2007, s. 8.

partyjną. Zarzucił mu przy tym „brak bojowości partyjnej”³⁷. Dwa miesiące później w dyskusji podkreślano „wypaczenie roli POP, niestosowanie metody kolegiałności, brak zainteresowania szkoleniem ideologicznym, niewykazywanie przynależności partyjnej przez członków naszej organizacji, brak szczerości, fałszywe podchodzenie do młodych kadr, osłabienie kontroli nad realizacją sprawy bytowych i małą troskę o wzrost szeregów partyjnych”³⁸. Jednym słowem, organizacja partyjna funkcjonowała źle. W tej sytuacji Ptak złożył dymisję, a jego miejsce zajął Henryk Trojanowski, który pełnił tę funkcję do końca omawianego okresu.

Zachowane protokoły wskazują, że już od wiosny 1954 r. zebrania plenarne POP odbywały się regularnie, zazwyczaj raz w miesiącu. Większość z nich przebiegała według niezmiennego schematu. Na początku najczęściej I sekretarz lub rzadziej jeden z członków egzekutywy odczytywał referat zatwierdzony wcześniej na posiedzeniu egzekutywy, oscylujący wokół problematyki wewnątrzpartyjnej i kwestii ogólnych, zwykle rocznic lub „bieżących zagadnień politycznych”. Wśród licznych tematów, które poruszano znalazły się m.in. następujące zagadnienia: historia ruchu robotniczego, Włodzimierz Lenin – jego życie i dzieło, doniosłość rewolucji październikowej, obowiązki członka partii, znaczenie legitymacji partyjnej, moralność socjalistyczna i postulowana postawa etyczna członka partii, plan pięcioletni, wybory do sejmu i rad narodowych, przyjaźń polsko-sowiecka, teatry w Związku Sowieckim, problem niemiecki i tzw. rewizjonizm zachodnioniemiecki, stosunki państwo-Kościół. Większość z nich przygotowywano na podstawie gotowych tekstów nadsyłanych z Komitetu Wojewódzkiego lub artykułów z miesięcznika „Nowe Drogi”. Następnie omawiano również wytyczne centralnych władz partyjnych oraz komentowano aktualne wydarzenia polityczne w kraju i za granicą, najczęściej w nawiązaniu do wcześniej wygłoszonego referatu. Ustami I sekretarza egzekutywa składała przed członkami POP okresowe sprawozdania ze swojej działalności i przedkładała do zatwierdzenia dalsze plany pracy. Również I sekretarz lub jeden z jego zastępców prezentował stanowisko egzekutywy dotyczące bieżącej działalności teatru, polityki kadrowej dyrekcji i spraw socjalno-bytowych, które to wątki następnie najczęściej dominowały w dyskusji. W latach 1963–1966 na zebraniach POP omówiono m.in. następujące

³⁷ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 7 II 1955 r., k. 53.

³⁸ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 8 IV 1953 r., k. 55.

kwestie: szkolenia polityczne załogi, wybory delegata na konferencję miejską i okręgową PZPR, „kampania uświadamiająco-wychowawcza” w okresie poprzedzającym IV Zjazd PZPR, uchwały IV Zjazdu PZPR, problem „niemczyzny” i rzekomej „penetracji Śląska przez RFN”. Większość zebrań zdominowały jednak sprawy wewnętrzne teatru, np.: omówienie wyników kontroli z KW przeprowadzonej na terenie operetki, krytyka pracy rady zakładowej i jej działalność socjalna, krytyczne omówienie pracy działu artystycznego i sprawa kierownika artystycznego, sytuacja lokalowa teatru, sprawy kadrowe i mieszkaniowe, atmosfera panująca w teatrze i stosunki międzyludzkie, zwłaszcza w kontekście polityki płac i awansów³⁹. W listopadzie 1963 r. dyrektor operetki Edward Szyksznia⁴⁰ stwierdził, że „praca organizacji partyjnej miała duży wpływ na atmosferę w zespole artystycznym. Ważnym czynnikiem jest wzrost znaczenia partii w zespole, jak również wzrost organizacji partyjnej”⁴¹. Pytaniem otwartym pozostaje, na ile była to wypowiedź kurtuazyjna, zgodna z oczekiwaniami partyjnych towarzyszy, a w jakim stopniu oddawała faktyczny wpływ partii na pracę zespołu.

Zazwyczaj dwa razy w roku, pod koniec kwietnia z okazji zbliżającego się Świąta Pracy oraz pod koniec października lub na początku listopada, z okazji kolejnej rocznicy rewolucji październikowej, odbywało się tzw. zebranie otwarte POP, z udziałem wszystkich pracowników teatru. Na przykład 5 listopada 1966 r. rozpoczęło się ono w samo południe. Na scenie ustawiono stół prezydialny, za którym zasiedli: dyrektor Edward Szyksznia, kierownik artystyczny Stanisław Tokarski⁴², kierownik literacki Stanisław Horak⁴³, ówczesny przewodniczący gliwickiego koła Stowarzyszenia Polskich Artystów Teatru i Filmu (SPATiF) Stanisław Ptak i przewodniczący Rady Zakładowej aktor Piotr Cwiękalik. Zebrani pracownicy wszystkich działów wysłuchali

³⁹ *Ibidem*, Załącznik do protokołu z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 124.

⁴⁰ Edward Szyksznia (1923–1981), dyrektor Operetki Śląskiej w Gliwicach w latach 1961–1967 (*Edward Szyksznia*, „Almanach Sceny Polskiej” 1980–1981, s. 240).

⁴¹ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 14 XI 1963 r., k. 92.

⁴² Stanisław Tokarski (1926–1996), dyrygent, od 1952 r. związany z Operetką Śląską w Gliwicach, w której pełnił kolejno funkcje: korepetytora solistów, chórmistrza, a od sezonu 1960–1961 kierownika muzycznego i dyrygenta (*Słownik biograficzny teatru polskiego 1910–2000*, t. 3: M–Ż, red. B. Berger i in., Warszawa 2016, s. 487).

⁴³ Stanisław Horak (1925–1990), literat, w latach 1960–1964 dyrektor Miejskiego Domu Kultury w Bytomiu, w latach 1964–1975 kierownik literacki Operetki Śląskiej (*Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny*, red. L. Becela, Warszawa 1989, s. 407–408; B. Snoch, *Górnośląski leksykon biograficzny. Suplement do wydania drugiego*, Katowice 2006, s. 50).

referatu, poświęconego rewolucji październikowej, z nawiązaniem do ówczesnej sytuacji międzynarodowej, który wygłosił Stanisław Horak, po czym odśpiewano Międzynarodówkę⁴⁴. Otwarte zebrania POP teoretycznie miały sprzyjać „utrzymywaniu ścisłej więzi organizacji partyjnej z bezpartyjnymi” i miano na nich „omawiać żywotne sprawy zakładu pracy obchodzące wszystkich”⁴⁵. Zachowana dokumentacja wskazuje, że nic podobnego się nie zdarzyło podczas tego rodzaju zebrań w Operetce, a pełniły one wyłącznie formę reprezentacyjnej, propagandowej akademii „ku czci” z udziałem całej załogi. Tego rodzaju uroczyste, otwarte zebrania POP były regułą przez cały omawiany okres i wpisywały się w rytuał, który ukształtował się na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych, kiedy na poszczególne instancje partyjne, organizacje afiliowane i związki zawodowe nałożono obowiązek realizowania polityki propagandowej. Akademia z okazji rewolucji czy innego święta partyjno-państwowego, w ramach zebrania otwartego POP z udziałem całej załogi, notabene w godzinach pracy, zapewniała obecność wszystkich pracowników, którzy tym samym chcąc nie chcąc uczestniczyli w uroczystości afirmującej ustrój i politykę partii⁴⁶.

W celu wyboru delegatów na miejską konferencję partyjną w latach sześćdziesiątych organizowano również wspólne zebranie trzech POP z terenu miasta: Operetki Śląskiej, gliwickiego oddziału Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa-Książka-Ruch” i Klubu Międzynarodowej Prasy i Książki. Zdarzało się, że członkowie POP Operetki Śląskiej nie docierali na obrady. Tak było np. 25 kwietnia 1966 r., kiedy zabrakło kworum z powodu nieobecności towarzyszy z operetki. By nie zwoływać ponownie zebrania w innym terminie, wysłano po nich samochód z kierowcą⁴⁷. Zapewne obawiano się, że brak kworum i konieczność przełożenia zebrania spotkają się z reprimendą Komitetu Miejskiego.

Przedmiotem obrad egzekutywy były przede wszystkim sprawy związane z bieżącą działalnością POP oraz analiza „postawy zawodowej i politycznej” jej członków. Ponadto regularnie omawiano i oceniano pracę dyrekcji, kierowników zespołów i funkcjonowanie poszczególnych działów teatru oraz

⁴⁴ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z otwartego zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 5 XI 1966 r., k. 144.

⁴⁵ J. Waclawek, *Podstawowa organizacja partyjna, jej rola i zadania*, Warszawa 1969, s. 26.

⁴⁶ P. Osęka, *Rytuały stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2007, s. 104–105.

⁴⁷ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 27 V 1966 r., k. 136.

próbowano rozładowywać napięcia i konflikty w poszczególnych zespołach artystycznych oraz w administracji⁴⁸.

Z różnym powodzeniem wpływno na politykę personalną, najczęściej wskazując winnych realnych lub domniemanych konfliktów, wyznaczając towarzyszy mających podjąć rozmowy i mediacje oraz sugerując dyrekcji propozycje ewentualnych zmian w zespole. W lipcu 1954 r. stwierdzono, że powodem nierozwiązanych, przeciągających się konfliktów personalnych było to, że dyrekcja znajdowała się w Bytomiu⁴⁹. Naciskano, by zmieniono kierownika artystycznego, który miał bezpośredni wpływ na pracę aktorów, śpiewaków i muzyków. W lutym 1955 r. Lipczyński podkreślał, że zmiana kierownictwa artystycznego Operetki była „niewątpliwą zasługą” organizacji partyjnej⁵⁰. W dyskusji stwierdzono, że „należy pomóc kierownictwu artystycznemu w opanowaniu sytuacji w teatrze” oraz „wszelkie uchwały POP związane z rozwojem teatru stawiać na zebraniach Rady Zakładowej i Rady Artystycznej oraz kolektywu kierowniczego⁵¹. Widać wyraźnie, że w połowie lat pięćdziesiątych, u schyłku epoki stalinowskiej, partia miała nie tylko głos doradczy, ale faktycznie wpływała na politykę personalną operetki.

Kiedy w drugiej połowie 1964 r. ponownie dały o sobie znać konflikty wewnątrz zespołu, ich rozwiązanie upatrywano w zmianie na stanowisku kierownika artystycznego. Postanowiono nakłonić Michała Ślaskiego⁵², aby złożył rezygnację z zajmowanego stanowiska, a kiedy ten nie przystał na takie rozwiązanie, zdecydowano, by interweniować u sekretarza ds. propagandy KW PZPR w Katowicach Zdzisława Grudnia. Jednocześnie jednak podkreślono, że wybór nowego kierownika artystycznego był w kompetencji Wydziału Kultury PWRN⁵³. Na początku 1965 r. egzekutywa stała na stanowisku, że „najbardziej celowym i racjonalnym” byłaby unia personalna łącząca w jednej

⁴⁸ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 VII 1954 r., k. 10; *ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 VII 1954 r., k. 12.

⁴⁹ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 2 VII 1954 r., k. 47.

⁵⁰ *Ibidem*, Protokół z zebrania przedwyborczego pracowników Operetki Śląskiej w Gliwicach, 7 II 1955 r., k. 53.

⁵¹ *Ibidem*, k. 54.

⁵² Michał Ślaski (1913–2000), aktor, śpiewak i reżyser, w latach 1958–1965 kierownik artystyczny Operetki Śląskiej w Gliwicach.

⁵³ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 1 XII 1964 r., k. 87.

osobie stanowiska kierownika artystycznego i dyrektora naczelnego⁵⁴. Tak też się stało. Odwołanego w 1965 r. Michała Ślaskiego, który wybrał karierę solisty w Operetce Warszawskiej, zastąpił Stanisław Tokarski. Dwa lata później objął również stanowisko dyrektora naczelnego, którą to funkcję, łącznie z kierownictwem artystycznym, sprawował do 1982 r., kiedy to został powołany na stanowisko dyrektora Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”⁵⁵.

Partia nie chciała ograniczać swojego wpływu wyłącznie do dyrekcji. W kwietniu 1966 r. I sekretarz POP Henryk Trojanowski stwierdził, że kierownicy poszczególnych zespołów (chóru, baletu i orkiestry) powinni „spełniać kryteria określone przez partię”⁵⁶. Wtórował mu kierownik literacki Stanisław Horak, który uważał, że POP powinna mieć większy wpływ na pracę kierowników. W czasie dyskusji stwierdził wprost: „Sprawę uprościłaby sytuacja, gdyby wszyscy kierownicy działów byli członkami PZPR i wtedy odpowiadałoby statutowo przed organizacją i dyrekcją. Należałoby się zastanowić czy nasi kierownicy są do tego odpowiednio przygotowani, wystarczająco uświadomieni, czy reprezentują właściwy światopogląd?”⁵⁷. Był to wyraźny sygnał, że partia dopominała się o obsadzenie jej członkami stanowisk kierowniczych, a przez to zwiększenie wpływu na politykę repertuarową.

Na posiedzenia egzekutywy regularnie zapraszano dyrekcję teatru, a więc dyrektora, jego zastępców, kierownika artystycznego i – jeśli uznano to za konieczne – również kierowników poszczególnych zespołów. Byli oni zapoznawani z opinią egzekutywy dotyczącą bieżącej pracy teatru oraz odpowiadali na pytania, często bardzo szczegółowe, dotyczące ich pracy i podległych im pracowników. Dyskutowano nad bieżącymi sprawami, zwłaszcza sytuacją w poszczególnych działach, tak w administracji, jak i w zespołach artystycznych, skupiając się na stosunkach międzyludzkich i atmosferze w pracy. Często zarzucano dyrekcji „brak kontaktu z załogą”. Ponadto na wspólnych posiedzeniach rozpatrywano m.in. sprawy podwyżek, skargi, zażalenia i prośby o interwencję oraz uzgadniano wspólne zasady „perspektywicznej polityki kadrowej”, co było niczym innym, jak bezpośrednim ingerowaniem przez partię w politykę socjalną i kadrową teatru.

⁵⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 2 II 1965 r., k. 90.

⁵⁵ J. Mikołajczyk, *Operetka przy Nowym Świecie...*, s. 76, 173; M. Wroński, *Stanisław Tokarski (1926–1996)*, „Zeszyty Gliwickie” 1997, t. 25, s. 173–175.

⁵⁶ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 12 IV 1966 r., k. 133.

⁵⁷ *Ibidem*.

Tak więc egzekutywa starała się wpływać i wpływała na bieżącą pracę dyrekcji, a przez to całego zespołu. W kwietniu 1954 r. podjęto uchwałę zobowiązującą kierownika artystycznego operetki do natychmiastowego zaangażowania opiekuna baletu, by ten bezzwłocznie przystąpił do przeszkolenia baletu i chóru do operetki *Orfeusz*⁵⁸. W lutym 1955 r. postulowano, by „organizacja partyjna wszczęła alarm z powodu dezorganizacji w przygotowaniach do *Zemsty nietoperza*”⁵⁹. Sprawa przedstawienia wróciła dwa miesiące później. W tej sytuacji postanowiono zaprosić dyrektorów artystycznego i administracyjnego na zebranie POP, by zreferowali problem. Rozważano ograniczenie się do dwóch, zamiast dotychczasowych trzech, premier rocznie⁶⁰. We wrześniu 1955 r. I sekretarz Trojanowski zwrócił uwagę, że „egzekutywa nie bawi się w administrowanie ani w doradzanie w sprawach artystycznych, musi jednak stale czuwać nad zabezpieczeniem rozwoju teatru do strony politycznej i musi pomagać kierownictwu”⁶¹. Innego zdania był instruktor Paweł Borowski z KM PZPR w Gliwicach, który w grudniu 1955 r. stwierdził jednoznacznie, że egzekutywa ma prawo wglądu we wszystko co się dzieje na terenie operetki i przede wszystkim powinna wywierać wpływ na politykę artystyczną, a dyrektorzy są przed nią odpowiedzialni. Jednocześnie podkreślił, że

nie jest jednak powołana do tego, aby robić za drugich lub naprawiać ich błędy kosztem realizacji swoich właściwych zadań, tj. roboty politycznej POP. Musi rozwinąć działalność w tym kierunku. Jeśli są kliki, to trzeba je rozbić, wkraczając we wszystkie dziedziny życia teatru za pośrednictwem POP, przydzielić im [członkom partii] zadania partyjne i kontrolować ich wykonanie, ożywić pracę agitatorów, wprowadzić stałe placówki, prowadzić codzienną, konsekwentną pracę polityczną⁶².

Wynika z tego, że partyjni przełożeni miejskiej instancji partyjnej byli przekonani, iż partia powinna mocniej ingerować w życie teatru.

⁵⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 IV 1954 r., k. 5

⁵⁹ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania przedwyborczego pracowników Operetki Śląskiej w Gliwicach, 7 II 1955 r., k. 54.

⁶⁰ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 8 IV 1953 r., k. 55.

⁶¹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 IX 1955 r., k. 31.

⁶² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 XII 1955 r., k. 47.

Czasami wystarczyła kilkutygodniowa absencja I sekretarza, by zamierała praca egzekutywy i całej organizacji partyjnej. Tak było latem 1955 r., kiedy I sekretarz Trojanowski wyjechał na miesiąc do sanatorium. W tym czasie nie tylko nie przeprowadzono przewidzianych regulaminem kontroli realizacji uchwał, zobowiązań i zadań partyjnych, ale – co ważniejsze – nie zorganizowano zaplanowanej wcześniej wspólnej konferencji partyjnej z dyrekcją Opery Śląskiej w kontekście mającego nastąpić usamodzielnienia się operetki⁶³.

Pod koniec 1955 r. stwierdzono, że dotychczas egzekutywa niejako z konieczności zajmowała się przede wszystkim działalnością i sprawami wewnętrznymi instytucji, co odbywało się „kosztem roboty politycznej”. Uważano, że najwyższy czas to zmienić, jednak uznano, że tak naprawdę będzie to możliwe dopiero wówczas, gdy „kierownictwo artystyczne zyska zaufanie egzekutywy”⁶⁴. Rozumiano to jako postulat konsultowania wszystkich planów artystycznych i programowych z egzekutywą.

Statutowym celem POP było „organizowanie działalności wszystkich członków partii w celu wprowadzenia w życie polityki partii na swoim terenie”, co rozumiano jako włączanie członków partii w realizację uchwał POP i nadrzędnych instancji partyjnych⁶⁵. Na początku 1956 r. egzekutywa dokonała podziału zadań i obowiązków między członków POP w następujących sferach: 1) propaganda, 2) organizacje masowe, 3) praca z młodzieżą, 4) piecza nad agitatorami, 5) organizacja grup szkoleniowych⁶⁶. Mimo przydziału zadań praca polityczna bynajmniej nie ruszyła z miejsca. Przyczynę tego stanu rzeczy widziano w ogólnym nastawieniu większości członków partii, którzy działalność partyjną ograniczali do płacenia składek i udziału w zebraniach POP, a nieprzymuszeni nie wykazywali na tym polu jakiegokolwiek inicjatywy. Zapewne miała w tym wypadku również znaczenie sytuacja ogólnopolityczna, kiedy wraz z postępami odwilży słabł ucisk ideologiczny. II sekretarz Edmund Wayda odpowiedzialnością za ten stan rzeczy obarczył kierownika artystycznego Wacława Śniadego, jako winnego „nieodpowiedniej atmosferze na terenie teatru, [...] która doprowadziła do ogólnego zniechęcenia nie tylko w zespole, ale i u aktywistów [partyjnych – B.T.]”. Jednocześnie obecny na posiedzeniu

⁶³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 12 IX 1955 r., k. 28.

⁶⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 XII 1955 r., k. 47.

⁶⁵ J. Wacławek, *Podstawowa organizacja...*, s. 42.

⁶⁶ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 3 I 1956 r., k. 51.

przedstawiciel KM PZPR w Gliwicach po raz kolejny zarzucił egzekutywie zbytne zaabsorbowanie sprawami artystycznymi, przy równoczesnym zaniedbaniu spraw politycznych i społecznych⁶⁷. Na zebraniu POP w październiku 1961 r. poddano krytyce dotychczasową działalność egzekutywy. Trojanowski stwierdził, że „pewne sprawy partyjne egzekutywy zdają się być ważne, ale tylko na zebraniach partyjnych” oraz „do przyszłej egzekutywy należy wybrać ludzi ideowych, pracujących ofiarnie dla dobra organizacji”⁶⁸.

Nie zawsze współpraca dyrekcji i egzekutywy układała się po myśli tej ostatniej. Narzekano, że wiele informacji, zwłaszcza dotyczących decyzji w sprawach finansowych i organizacyjnych, egzekutywa otrzymywała *post factum*. Na przykład kiedy wiosną 1956 r., z powodu katastrofalnego stanu stropu wydano zakaz wystawiania przedstawień w gmachu operetki przy ul. Nowy Świat, członkowie egzekutywy znaleźli się w komisji, która miała podjąć „działania zaradcze”. Okazało się jednak, że komisja ta, tak jak egzekutywa, nie były informowane o przebiegu kontroli, a decyzję o zakazie występów podjęto w Wydziale Gospodarki Komunalnej MRN w Gliwicach, z pominięciem I sekretarza POP i egzekutywy⁶⁹. Również i w następnych latach dyrekcja nie zawsze informowała egzekutywę o planach pracy teatru. W lutym 1966 r. z oburzeniem skonstatowano, że dyrekcja teatru kontaktowała się bezpośrednio ze Zdzisławem Grudniem, wówczas już sekretarzem ds. organizacyjnych KW PZPR w Katowicach, z pominięciem POP⁷⁰. Praktyki te świadczą o niskiej pozycji POP i kierownictwa partyjnego Operetki Śląskiej w strukturach partyjnych i administracyjnych, mających bezpośredni wpływ na zarządzanie kulturą.

Z drugiej strony egzekutywa działała również na własną rękę, z pominięciem dyrekcji. Ponieważ na skutek konieczności remontu wspomnianego wyżej stropu przedstawienia musiały być wystawiane w innych miastach, obawiano się, że ostatecznie operetka zostanie przeniesiona do Chorzowa. W tej sytuacji członkowie egzekutywy postanowili, udać się 9 marca 1956 r. do KM PZPR w Gliwicach w celu uświadomienia „nadrzędnym czynnikom

⁶⁷ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 8 II 1956 r., k. 52.

⁶⁸ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 X 1961 r., k. 77.

⁶⁹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 9 III 1956 r., k. 54.

⁷⁰ *Ibidem*, 509, Załącznik do protokołu z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 126.

partyjnym”, że obowiązuje uchwała Rady Państwa powołująca do życia Operetkę Śląską na terenie Gliwic, a nie Chorzowa czy innego miasta⁷¹. Ostatecznie, mimo problemów lokalowych, dyrekcja i scena główna pozostały w Gliwicach, natomiast w Chorzowie, na podstawie pisma ministra kultury i sztuki z 18 stycznia 1957 r., od 1 lutego 1957 r. uruchomiono – jako drugą, zamiejscową scenę Operetki Śląskiej – scenę Komedii Muzycznej w Chorzowie⁷².

Członkowie egzekutywy rościli sobie prawo do wglądu w plany i działania teatru, jak również opinii dyrekcji o zespole i pracy poszczególnych działów oraz ich kierowników. W czerwcu 1964 r. stwierdzono wprost, że „egzekutywa pragnie zapoznać się z opinią dyrekcji o działalności kierowników poszczególnych działów, ich osobistym wpływie na podległe zespoły i stosunek do zaleceń partyjnych”⁷³. Niecały rok później, w marcu 1965 r., postanowiono zwrócić się do dyrekcji z prośbą o zapoznanie członków egzekutywy z analizą pracy kadr i kwestiami dokształceń zawodowych pracowników, potrzebami i możliwościami gospodarczo-finansowych teatru. Planowano rozpatrzenie możliwości ulepszenia sceny i pracowni, usprawnienie zaopatrzenia rekwizytorni, rozładowanie ciasnoty w garderobach, dopilnowanie terminowego wykonania porządków wiosennych, analizę estetyki budynków i otoczenia, skontrolowanie wykorzystania i organizacji placówki zdrowia, z której korzystali pracownicy operetki. Domagano się też usprawnienia i kontroli przydziału wczasów, mieszkań i premii⁷⁴. Po omówieniu wyżej wymienionych kwestii oraz wysłuchaniu stanowiska dyrekcji i rady zakładowej, już w ścisłym gronie członków egzekutywy I sekretarz Trojanowski poinformował, że wraz z kierownikiem literackim Horakiem wybrał się do Komitetu Miejskiego i tam, po przedstawieniu wszystkich problemów i sporów między egzekutywą a dyrekcją, uzyskał pełną akceptację dla swojego dotychczasowego stanowiska w stosunku do dyrekcji, a co więcej, otrzymał zalecenie jeszcze większego nacisku na szybsze i dokładniejsze wykonywanie przez nią zaleceń partii⁷⁵.

⁷¹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 9 III 1956 r., k. 55.

⁷² AP Kat, NIK Katowice, 570, Protokół z kontroli przeprowadzonej w Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, Gliwice, wrzesień 1960 r., k. 55.

⁷³ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 VI 1964 r., k. 80.

⁷⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 2 III 1965 r., k. 92; *ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 9 III 1965 r., k. 94.

⁷⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 16 III 1965 r., k. 97.

W maju 1965 r. uznano za obowiązującą zasadę uzgadniania jednolitego stanowiska POP i Rady Zakładowej we wszystkich sprawach dotyczących teatru⁷⁶. I sekretarz Trojanowski stwierdził, że współpraca między poszczególnymi zespołami napotyka problemy, za co winą obarczył dyrekcję. Na jego wniosek powzięto wspólną uchwałę dyrekcji, Rady Zakładowej i POP o „współpracy, zaufaniu i lojalności w realizacji podniesienia poziomu płacówki i przywrócenia właściwej atmosfery pracy”⁷⁷. Rozwiązanie konfliktu między I sekretarzem a dyrekcją widziano we wzmocnieniu „autorytetu POP i organizacji społecznych”⁷⁸. Podczas kolejnego spotkania egzekutywy z dyrektorem Edwardem Szykszną i kierownikiem artystycznym Stanisławem Tokarskim omówiono stan kadr artystycznych, a dyrekcja przedstawiła plany dotyczące zwolnień i uzupełnień w zespołach orkiestry, chóru i baletu. I sekretarz podkreślił przy tym, że „egzekutywa apeluje do dyrekcji, żeby członków partii zwalniać tylko w porozumieniu z nią”⁷⁹. Jeszcze w tym samym roku w KM PZPR w Gliwicach polecono „wzmoczenie pracy kontroli pracy teatru i kierownictwa, pracy Rady Zakładowej i komisji spraw socjalnych”⁸⁰.

Podczas posiedzenia I sekretarza i dwóch jego zastępców 30 grudnia 1966 r. stwierdzono, że współpraca kierownictwa teatru z egzekutywą w dalszym ciągu nie układa się jak należy. Utyskiwano na unikanie przez dyrekcję kontaktu przy podejmowaniu decyzji kadrowych.

Nie negujemy prawa kierownictwa do podejmowania słusznych i koniecznych decyzji, jednak chcielibyśmy z partyjnymi dyrektorami rozmawiać po partyjnemu i służyć poparciem partii – w szczególności w sprawach dotyczących członków POP. Wszystko, co dzieje się na terenie zakładu, powinno być szczególnie rozważane, aby rozwiązania tych zagadnień nie powodowały dalszych niepotrzebnych konfliktów i powikłań, nie tylko natury administracyjnej, ale i w stosunkach ogólnoludzkich⁸¹.

⁷⁶ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 4 V 1965 r., k. 98.

⁷⁷ *Ibidem*, k. 99.

⁷⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 11 V 1965 r., k. 101.

⁷⁹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 18 V 1965 r., k. 103.

⁸⁰ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 IX 1965 r., k. 109.

⁸¹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia sekretariatu egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 30 XII 1966 r., k. 176.

W tej sytuacji tow. Trojanowski oświadczył, że „jeszcze raz cały wysiłek poświęci w kierunku wzmocnienia demokratycznych [sic!] stosunków między Egzekutywą a kierownictwem”⁸². „Demokratyczne stosunki” rozumiano jako nadrzędną rolę partii nad dyrekcją i administracją teatru.

Sprawy socjalne były częstym, a niejednokrotnie głównym przedmiotem obrad zarówno na zebraniach POP, jak i podczas posiedzeń egzekutywy. Problemem powracającym jak bumerang od chwili powstania operetki były trudności transportowe, zwłaszcza konieczność codziennych dojazdów pracowników do teatru, z których większość była skazana na środki komunikacji publicznej. Na przykład w listopadzie 1952 r. omawiano sprawę dojazdów autobusami na próby i przedstawienia pracowników baletu, zamieszkałych w miejscowościach oddalonych od Gliwic, co miało być przyczyną nie tylko częstej absencji (autobusy regularnie „wypadały”), lecz także chorób spowodowanych brakiem ogrzewania i warunkami atmosferycznymi, w których przychodziło spędzać czas na przystankach. W tej sytuacji dyskutowano nad zasadnością pozyskania mieszkań dla członków zespołu baletowego, przy czym postanowiono odłożyć sprawę do chwili ukonstytuowania się Rady Zakładowej, która miała się zająć przydziałem lokali mieszkalnych, oczywiście przy współudziale POP, co zresztą podkreślono⁸³. Sprawy jednak bynajmniej nie rozwiązano, pół roku później Zbigniew Lipczyński poinformował bowiem partyjnych towarzyszy, że zaapelował do całego zespołu, by jego członkowie nie zniechęcali się trudnościami, „ponieważ warunki lokalowe są ciężkie”⁸⁴. Wiosną 1954 r. członkowie egzekutywy, z ówczesnym I sekretarzem Stanisławem Ptakiem na czele, udali się do Warszawy, gdzie w Wydziale Kultury KC PZPR przedstawili listę trudności, z jakimi borykała się gliwicka operetka⁸⁵. Wyprawa okazała się bezowocna, skoro rok później I sekretarz tłumaczył, że w sprawie „zagadnień bytowych POP interweniowała u wszystkich czynników, do KC włącznie, wszędzie jednak kończyło się na obietnicach”⁸⁶. Kiedy na posiedzeniu egzekutywy jesienią 1955 r. kierownik artystyczny Wacław Śniady po raz kolejny poruszył, wciąż nierozwiązany, problem braku mieszkań dla członków zespołu, stwierdzono, że uchwały Miejskiej Rady Na-

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 26 XI 1952 r., k. 4.

⁸⁴ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 27 IV 1953 r., k. 16.

⁸⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 IV 1954 r., k. 6.

⁸⁶ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 8 IV 1955 r., k. 55.

rodowej w Gliwicach, jak i zapewnienia jej członków, były gołosłowne. Po raz kolejny złożono w tej sprawie odwołanie do wojewódzkiej instancji partyjnej. I tym razem bez rezultatu⁸⁷. Sprawy socjalne zdominowały nawet dyskusję nad referatem o XX Zjeździe KPZR, który na zebraniu POP 28 marca 1956 r. przedstawił Karol Kijas z KM PZPR w Gliwicach. Burzliwa polemika okazała się pretekstem do wylania żalów w związku z licznymi problemami, z którymi borykali się pracownicy. Przede wszystkim utyskiwano na niskie zarobki, zwłaszcza personelu pomocniczego⁸⁸. Kiedy miesiąc później I sekretarz POP Trojanowski przedstawił tezy referatu Nikity Chruszczowa „O kulcie jednostki i jego następstwach”, w dyskusji ponownie skupiono się przede wszystkim na sprawach socjalnych. Stanisław Ptak, wychodząc od kultu jednostki, skrytykował Ministerstwo Kultury i Sztuki za „bezduszne traktowanie palących spraw”, zwłaszcza w obliczu awarii, która nastąpiła w budynku operetki i uniemożliwiła wystawianie przedstawień:

W tej sytuacji dajemy 25 przedstawień miesięcznie. Zespół codziennie jeździ autobusami ponad 120 km (przedstawienia i próby). Sześć godzin jazdy autobusem, w skandalicznych warunkach, codziennie, w ciasnocie, na stojąco i to często na jednej nodze, ciągłe defekty pojazdów w drodze – stwarzają warunki nie do wytrzymania. W dodatku są to autobusy wypożyczone i nie dostajemy ich, ile nam potrzeba i jakich nam potrzeba, ale tyle i takie, jakie z łaski ktoś nam pożyczy. W tych warunkach ludzie tracą zdrowie i zdolność do pracy. Wszelkie prośby i interwencje w tym kierunku, jak przydział autobusów czy ruszenie sprawy remontu teatru, pozostają bez skutku⁸⁹.

W tej sytuacji towarzysz Ptak złożył wniosek, aby wybrać delegację, która udałaby się w tej sprawie do KC PZPR, do czego z kolei towarzysz Lipczyński wniósł poprawkę, by udać się do KC PZPR oraz Ministerstwa Kultury i Sztuki. Wniosek przeszedł jednogłośnie⁹⁰.

Niskie płace, sprawy lokalowe, dojazdy i problemy transportowe pozostały główną bolączką również w następnych latach. We wrześniu 1964 r. dyrektor Szyksznia zaproszony na zebranie egzekutywy tłumaczył, że w sprawie prob-

⁸⁷ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 IX 1955 r., k. 32

⁸⁸ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 III 1956 r., k. 65

⁸⁹ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 24 IV 1956 r., k. 68.

⁹⁰ *Ibidem*, k. 69.

lemów transportowych interweniował – bez skutku – „u odnośnych władz”, od których otrzymał informację, że operetka nie może liczyć na zmianę taboru samochodowego i autobusów na nowsze⁹¹. Trzy lata później dyrekcja operetki ponownie informowała władze zwierzchnie o najważniejszych, wciąż nierozwiązanych problemach, wśród których na pierwszym planie umieszczono trudności transportowe i brak mieszkań, zwłaszcza dla nowo przyjętych artystów spoza miasta i regionu, dla których otrzymanie mieszkania było często warunkiem sine qua non podjęcia pracy w zespole⁹².

Oprócz pracy dyrekcji i kierowników poszczególnych zespołów przedmiotem obrad egzekutywy była również analiza pracy Rady Zakładowej, zwłaszcza kwestie „zabezpieczania interesów członków partii” i „wykonywania zaleceń władz partyjnych” zarówno nadrzędnych (miejskich i wojewódzkich), jak i wytycznych i sugestii zgłaszanych przez miejscową POP. Na przykład w maju 1962 r. stwierdzono, że zebrania Rady Zakładowej odbywały się zbyt rzadko, a kiedy już się zgromadzono, dyskusje dotyczyły tematów niezwiązanych bezpośrednio z jej kompetencjami. Członkom rady zarzucano, że przychodzili na zebrania nieprzygotowani, a niektórzy nie mieli pojęcia o przedmiocie obrad. Wytykano również radzie, że mało interesowała się bolączkami w poszczególnych zespołach teatru⁹³. Jednocześnie odżegnywano się od zarzutów o ingerencję w jej działalność, podkreślając, że „organizacja partyjna długo nie ingerowała w sprawy Rady Zakładowej i w tej chwili również nie wychodzi poza ramy swych uprawnień, uważając Radę Zakładową za organizację samodzielną. Głosy jednak dochodzące z samej Rady Zakładowej są w wysokim stopniu niepokojące”⁹⁴. Mimo deklaracji o uszanowaniu samodzielności Rady organizowano wspólne zebrania egzekutywy z Radą Zakładową i Kołem SPATiF, w trakcie których krytycznie omawiano zaangażowanie polityczne tych organizacji i ich pracę społeczną, poruszano problemy dyscypliny pracy oraz podejmowano wspólne uchwały o akcjach społecznych pod dyktando władz partyjnych. Jednak pod koniec omawianego okresu stwierdzono dobitnie, że współpraca z Radą Zakładową i Kołem SPATiF istniała „jedynie

⁹¹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 IX 1964 r., k. 85.

⁹² AP Kat, PWRN Katowice, Wydział Kultury, 702, Analiza działalności i potrzeb Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach, Gliwice, 12 X 1967 r., k. 16.

⁹³ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 V 1962 r., k. 70.

⁹⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 V 1962 r., k. 72.

pod względem formalnym, praktycznie bez rezultatów”. Sytuacja ta uległa zmianie, kiedy w 1966 r. Rada Zakładowa i egzekutywa otrzymały wspólne pomieszczenie⁹⁵. Być może znaczenie miało w tym przypadku niejako bycie na siebie nawzajem skazanym, a wspólna przestrzeń biurowa zapewne sprzyjała również integracji towarzyskiej. W każdym razie w połowie tegoż roku I sekretarz Trojanowski stwierdził dużą poprawę na polu współpracy partii z Radą Zakładową, zwłaszcza w takich sprawach, jak organizacja wycieczek dla pracowników, przydziały skierowań na wczasy pracownicze (szczególnie te najbardziej pożądane w domu wczasowym Łebie nad Bałtykiem), oraz dofinansowanie do zakwaterowania indywidualnego w czasie wakacji⁹⁶. Wspólne posiedzenia egzekutywy z dyrekcją i Radą Zakładową dotyczące tych spraw stały się regułą⁹⁷.

Dyrekcja, kierownicy poszczególnych zespołów, przedstawiciele Rady Zakładowej i SPATiF zaproszeni na posiedzenie egzekutywy, jeśli nie byli jednocześnie jej członkami, opuszczali zebranie po przedstawieniu swojego stanowiska i zamknięciu dyskusji, po czym przechodzono do spraw wewnątrzpartyjnych. Omawiano je na większości posiedzeń, analizując realizację założeń nadrzędnych władz oraz wskazówek i sugestii przekazanych członkom egzekutywy podczas narad i odpraw w Komitecie Miejskim, a także wizyt w Komitecie Wojewódzkim. Ponadto rozpatrywano wnioski o przyjęcie i wykluczenie z partii oraz udzielano nagan i upomnień partyjnych, przy czym najczęściej dotyczyły one spraw natury obyczajowej, nierzadko intymnej, i problemów spowodowanych nadużywaniem alkoholu. W lipcu 1954 r. upomniano skrzypka Mirosława Mazurkiewicza, który stał się w pracy pod wyraźnym wpływem napojów wysokokowych⁹⁸. W lutym 1955 r. podobny przypadek przydarzył się perkusiście Michałowi Dzikiewiczowi⁹⁹. Ponieważ skłonność do kieliszka Mazurkiewicza była coraz bardziej widoczna, w lutym 1956 r. udzielono mu nagany partyjnej i postulowano, by wypowiedzieć mu

⁹⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 5 IV 1966 r., k. 130–131.

⁹⁶ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 16 VI 1966 r., k. 139–140.

⁹⁷ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 30 XII 1966 r., k. 176.

⁹⁸ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 2 VII 1954 r., k. 48.

⁹⁹ *Ibidem*, Protokół z zebrania przedwyborczego pracowników Operetki Śląskiej w Gliwicach, 7 II 1955 r., k. 54.

umowę o pracę¹⁰⁰. W nadzwyczajnych przypadkach podejmowano rozmowy z pracownikami, którzy z różnych powodów chcieli opuścić teatr, np. w czerwcu 1962 r. zaproszono na rozmowę reżysera Jerzego Ukłeję, którego starano się przekonać do pozostania w teatrze¹⁰¹.

O intensywności partyjnych narad świadczy np. to, że między grudniem 1962 r. a listopadem 1963 r. odbyło się dziesięć zebrań POP, w tym jedno zebranie otwarte z okazji Święta Pracy. W tym samym czasie egzekutywa odbyła aż 52 posiedzenia, z czego dwa z Radą Zakładową, dwa z dyrekcją i kierownictwem teatru i jedno z udziałem członków Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS). Ponadto w pięciu posiedzeniach egzekutywy uczestniczyło prezydium Rady Zakładowej, a w trzech sekretarz grupy działania ZMS. Na większość posiedzeń zapraszano dyrektora operetki¹⁰². Podobną częstotliwość utrzymano również w następnych latach¹⁰³.

Pod koniec omawianego okresu, w trakcie dyskusji podczas zebrania sprawozdawczo-wyborczego POP 28 lutego 1966 r., zarzucono „słabą więź” egzekutywy z POP oraz nieliczenie się z opinią innych członków partii, co nazwano „tendencjami dyktatorskimi”. Za naganne uznano zbyt pobłażliwie traktowanie „niewłaściwych wypowiedzi bezpartyjnych o partii”, a jednocześnie „pomijanie milczeniem błędów i wykroczeń” członków partii. „Do egzekutywy powinni wejść nowi ludzie”, stwierdzono na koniec¹⁰⁴. Czy tak się stało w następnych latach? Z braku źródeł trudno dać jednoznaczną odpowiedź. Można przypuszczać, że zmiany personalne, do których doszło na wszystkich szczeblach partii pod koniec lat sześćdziesiątych oraz na początku następnej dekady, nie ominęły również egzekutywy POP w Operetce Śląskiej.

Zarówno na posiedzeniach plenum, jak i egzekutywy, najczęściej powracającym zagadnieniem była kwestia powiększenia składu osobowego POP, a więc przyjęcia w szeregi partii nowych członków i kandydatów. Początkowo narzekano głównie na nieregularne płacenie składek partyjnych, a bywało – jak

¹⁰⁰ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1956 r., k. 64.

¹⁰¹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 19 VI 1962 r., k. 74.

¹⁰² *Ibidem*, 509, Sprawozdanie z działalności POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach za okres od 10 XII 1962 do 14 XI 1963 r., k. 96.

¹⁰³ *Ibidem*, Załącznik do protokołu z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 123.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania sprawozdawczo-wyborczego POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 118.

np. wiosną 1954 r. – że większość członków partii zalegała z płatnościami¹⁰⁵. Pod koniec omawianego okresu dyscyplina w tym zakresie się poprawiła. Składki wpływały na bieżąco i jeżeli zdarzały się jakieś zaległości, szybko je regulowano¹⁰⁶. Co jakiś czas powracała sprawa absencji niektórych towarzyszy na zebraniach partyjnych¹⁰⁷.

Z inicjatywy członków partii już na drugim zebraniu POP w październiku 1952 r. przemyślano nad jak najszybszym powołaniem do istnienia koła Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR), Rady Kobięcej oraz Ligi Przyjaciół Żołnierza (LPŻ)¹⁰⁸. Wpisywało się to w program rozwoju masowych organizacji afiliowanych, realizowany z polecenia partii od początku lat pięćdziesiątych. Organizacje te, wraz z ugrupowaniami satelickimi, tworzyły fasadę życia społeczno-politycznego, w okresie stalinowskim niemalże całkowicie kontrolowanego przez jednego hegemonia, którym była wówczas PZPR¹⁰⁹.

Stowarzyszenia te z pewnością powstały, choć milczą o nich późniejsze sprawozdania. W tym samym czasie formalnie powołano do istnienia koło Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), jednak chętnych do wstąpienia w jego szeregi było zapewne niewiele, skoro w sprawozdaniach utyskiwano, że do pod koniec 1953 r. organizacja ta nie przejawiała w teatrze żadnych oznak życia¹¹⁰. Niewiele się zmieniło w następnych latach. W połowie 1955 r. stwierdzono, że a także Liga Kobiet i TPPR w zasadzie nie działały¹¹¹. Skonstatowano, że koło ZMP ograniczało się do wykonywania jednego zadania miesięcznie, jak np. spotkania z młodzieżą koreańską, a poza tym w dalszym ciągu nie przejawiało większej aktywności. Narzekano, że zetempowcy „zatracili oblicze zawodowe i polityczno-organizacyjne”. Członkowie egzekutywy zobowiązali się, że będą pilnie śledzić działalność członków ZMP i „wyciągać zeń tak

¹⁰⁵ *Ibidem*, 510, Protokół z zebrania egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 16 III 1954 r., k. 1.

¹⁰⁶ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 V 1966 r., k. 137.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 24 X 1961 r., k. 79.

¹⁰⁸ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 22 X 1952 r., k. 3.

¹⁰⁹ T. Kurpierz, *Stalinizm i odwilż (1953–1955)* [w:] A. Dziuba, T. Kurpierz, J. Neja, *Rok 1956 – zwrot czy kontynuacja? Województwo stalinogrodzkie/katowickie w latach 1953–1961* (w druku).

¹¹⁰ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 X 1953 r., k. 25.

¹¹¹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 VI 1955 r., k. 24.

wnioski, jak i konsekwencje”¹¹². Niecałe dwa tygodnie później przewodniczący koła ZMP złożył przed członkami egzekutywy sprawozdanie oraz przedstawił plan pracy koła. Z okazji zbliżającego się miesiąca pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej postanowiono wysłać list do komsomolców operetki w Moskwie, wykonać okolicznościową fotogazetkę oraz wybrać się zbiorowo na film produkcji sowieckiej *Romeo i Julia*¹¹³.

Akta milczą o pracy organizacji młodzieżowej w następnych latach. W 1957 r. na pewno zawiązało się w operetce koło Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS), jednak nie zachowała się jego dokumentacja. W lutym 1966 r. stwierdzono jedynie, że działalność ZMS w zasadzie ustała, co dość nieprzekonywająco tłumaczono specyfiką pracy w zespole teatralnym¹¹⁴. Do sprawy powrócono niedługo później, na początku kwietnia 1966 r., kiedy eufemistycznie przyznano, że koło ZMS w operetce „przeżywa kryzys”. Większość dotychczasowych członków przekroczyła górną granicę wieku (30 lat), a młodszy pracownicy po prostu nie byli zainteresowani wstąpieniem w szeregi tej organizacji. Mimo wszystko postanowiono spróbować jeszcze raz przeprowadzić rozmowy z potencjalnymi kandydatami na członków ZMS, zwłaszcza w chórze i w orkiestrze¹¹⁵. Jakie były skutki tych rozmów, nie wiadomo.

Podstawą pracy partyjnej w operetce, podobnie jak w każdej innej instytucji, miał być fundament ideologiczny. Podczas zebrania założycielskiego POP we wrześniu 1952 r. I sekretarz POP przy Operze Śląskiej Stefan Wittenberg podkreślał, że „praca kulturalna jest równoznaczna z każdą inną pracą”, członkowie POP „niezależnie od swojej chlubnej pracy zawodowej” powinni razem z bezpartyjnymi pracownikami operetki „tworzyć jedno ogniwo w wielkim łańcuchu, który winduje Polskę Ludową do lepszej przyszłości, do socjalizmu”¹¹⁶. Pół roku później Zbigniew Lipczyński apelował, żeby celami pracy organizacji partyjnej stały się intensyfikacja szkoleń ideologicznych i otoczenie opieką najmłodszych członków zespołu¹¹⁷. Szkolenia ideologiczne

¹¹² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 12 IX 1955 r., k. 29.

¹¹³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 IX 1955 r., k. 31.

¹¹⁴ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania sprawozdawczo-wyborczego POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 117–118.

¹¹⁵ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 5 IV 1966 r., k. 128.

¹¹⁶ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 IX 1952 r., k. 1.

¹¹⁷ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 4 III 1953 r., k. 13.

były jednak bolączką. Podczas posiedzenia egzekutywy w październiku 1955 r. ich organizację i przebieg skrytykował Karol Kijas z KM PZPR w Gliwicach, zarzucając „nieodpowiedni zestaw słuchaczy na wykładach tak pod względem intelektualnym, jak i przygotowania politycznego”¹¹⁸. Trzy miesiące później II sekretarz POP Wayda stwierdził, że jeśli szkolenia mają mieć w ogóle jakikolwiek sens to powinny przede wszystkim „poruszać zagadnienia życia codziennego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego i na tej bazie dopiero rozwijać poglądy marksistowsko-leninowskie”. Wayda uważał, że w ten sposób łatwiej trafi się do słuchaczy o różnicowanym poziomie intelektualnym. Zastanawiano się również, czy nie robić szkoleń w mniejszych grupach oraz jak wzmocnić dyscyplinę podczas wykładów¹¹⁹.

Również w maju 1953 r. wzmożono naciski na większe zaangażowanie zespołu we współzawodnictwo pracy, a Zbigniew Lipczyński przekonywał, aby każdy członek partii dobrowolnie podjął się jakiegoś zobowiązania¹²⁰. Cztery miesiące później przedstawiono projekt podziału zadań partyjnych dla członków POP, z którego wynika, że właśnie na Lipczyńskiego spadł obowiązek przygotowania referatów politycznych na kolejne zebranie POP, a ponadto utworzono ośmioosobową grupę agitatorów, którzy mieli przekonywać bezpartyjnych do stanowiska partii¹²¹. Mimo to szkolenia partyjne i praca „na odcinku ideologicznym” nie nabrały rozpędu. Z tego powodu 28 października 1953 r., na kolejnym zebraniu, pojawiły się dwie przedstawicielki KW PZPR w Katowicach i KM PZPR w Gliwicach, które dociekały przyczyny takiego obrotu spraw. I sekretarz Woźnica bronił się, zrzucając winę na KM PZPR w Gliwicach, że nie przysłał wykładowców mimo rzekomych usilnych próśb. Choć obronił swoją pozycję, jego dni na czele POP były już policzone. Na początku 1954 r. jego nazwisko ostatni raz pojawia się przy funkcji I sekretarza¹²². W marcu tego samego roku stanowisko to zajmował już Stanisław Ptak¹²³.

Od samego początku utyskiwano na zbyt małe zaangażowanie członków partii w pracę polityczną, którą chciano objąć cały zespół teatru-operetki, również bezpartyjnych. Stąd uchwała egzekutywy z czerwca 1955 r., w której

¹¹⁸ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 5 X 1955 r., k. 35.

¹¹⁹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 XII 1955 r., k. 47.

¹²⁰ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 V 1953 r., k. 18.

¹²¹ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 3 IX 1953 r., k. 23.

¹²² *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 7 I 1954 r., k. 39.

¹²³ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 23 III 1954 r., k. 40.

postulowano „zaktywizowanie życia partyjnego”. Kwestia ta była przedmiotem dyskusji, w których postulowano, by „element nieproduktywny pobudzić do działalności, szkodliwy usunąć”, ponadto „uzdrowić dyscyplinę wewnątrzpartyjną” przez wprowadzenie w szeregi POP wartościowych pracowników, zwłaszcza z chóru i baletu – dwóch zespołów operetki najsłabiej reprezentowanych w organizacji partyjnej¹²⁴. Chciano w ten sposób wzmocnić organizację partyjną tak, by znaleźli się w niej pracownicy stanowiący „rdzeń” zespołu.

W lutym 1956 r. postulowano, by napiętnować członków zespołu, którzy nie garnęli się do występów w ramach tzw. prac społecznych¹²⁵. Jednak już niecałe pół roku później nastroje na zebraniach POP były zupełnie inne niż dotychczas. W czasie dyskusji pojawiły się np. takie głosy: „XX Zjazd nadał nowy, inny kierunek spraw[om]. Członkowie partii oczekują zjazdu partii. Nie chcemy suchych informacji o poczynaniach władz centralnych – chcemy mieć jakiś wpływ na ich postanowienia”¹²⁶. Oczywiście od postulatów do ich realizacji droga była daleka i tym razem skończyło się na słowach.

W następnych latach starano się utrzymać ideologiczny sztafaż, choć wydaje się, że po 1956 r. nie przywiązywano doń większej wagi, a przynajmniej nie tak dużą, jak we wcześniejszym okresie. Dopiero w połowie lat sześćdziesiątych podjęto próbę powrotu do prymatu ideologii na zebraniach. W 1965 r., zgodnie z zalecaniami nadrzędnych władz partyjnych, zaplanowano cykl szkoleń ideologicznych dla całej załogi¹²⁷.

Jednym z problemów, który jak bumerang powracał na zebraniach POP, był problem tzw. rewizjonizmu zachodnioniemieckiego, czy mówiąc szerzej po prostu problem niemiecki, zarówno w bliższej (górnosląskiej), jak i dalszej (międzynarodowej) perspektywie. Ta bliższa dotyczyła przede wszystkim pracowników technicznych operetki i teatru, którzy wywodzili się z ludności rodzimej i w rozmowach prywatnych często posługiwali się językiem niemieckim lub gwarą śląską z wieloma germanizmami. Sprawę tą omawiano m.in. na zebraniu POP 3 września 1953 r. Skrzypek Tadeusz Staszek podzielił się wówczas historią, że na zwróconą przez niego uwagę jednemu z pracowników technicznych na „niewłaściwość” używania języka

¹²⁴ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 VI 1955 r., k. 27.

¹²⁵ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1956 r., k. 63.

¹²⁶ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 VI 1956 r., k. 71.

¹²⁷ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 21 X 1965 r., k. 112.

niemieckiego, w odpowiedzi usłyszał: „my jesteśmy Ślązakami”. W dyskusji stwierdzono, że publiczne posługiwanie się językiem niemieckim na Górnym Śląsku „nosi cechy prowokacji i za taką będzie uważane”¹²⁸. Pod koniec omawianego okresu, w maju 1966 r., I sekretarz Trojanowski podczas posiedzenia egzekutywy stwierdził:

na terenie Gliwic dają się ostatnio zauważyć dość silne objawy »sympatii« progermańskich. Należy wyczulić wszystkich członków POP, aby na terenie teatru zwrócili baczną uwagę na to zagadnienie i wszelkie próby tłumili w zarodku. I sekretarz ustawił to zagadnienie na terenie dyrekcji, w ten sposób, że należy przeprowadzić wnikliwą analizę kadr, od strony politycznej postawy poszczególnych pracowników i nie cofać się przed wyciągnięciem odpowiednich wniosków, a nawet konsekwencji¹²⁹.

W tym samym miesiącu postulowano, by „wraz z kierownictwem teatru omówić i przanalizować postawę ideowo-polityczną załogi [...], a w szczególności członków POP. [...] Na bieżąco sondując echa, jakimi odbijają się zaostrzone kursy polityki zachodnoniemieckiej wewnątrz naszego środowiska”¹³⁰.

W 1966 r. apogeum osiągnął konflikt między państwem a Kościołem, w którym partia chciała przeciwstawić obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego przeciwko religijnym uroczystościom upamiętniającym Milenium Chrztu Polski. W marcu 1966 r. postanowiono, by 30 kwietnia zorganizować otwarte zebranie partyjne z udziałem wszystkich pracowników i przygotować nań referat atakujący kościelne uroczystości milenijne. Postanowiono, by w tym dniu skrócić czas pracy do 11.30, po czym urządzić masówkę z udziałem całej załogi¹³¹. Miesiąc później, 5 kwietnia, I sekretarz Trojanowski zapoznał członków egzekutywy z wytycznymi KC PZPR otrzymanymi w związku z orędziem biskupów. Podkreślił przy tym, że należy zaangażować Radę Zakładową, by ta skłoniła załogę do podjęcia zobowiązań i czynów społecznych, a Święto Pracy powinno tym razem być lepiej przygotowane, niż zwykle. Mówił: „W tej

¹²⁸ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 3 IX 1953 r., k. 22.

¹²⁹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 V 1966 r., k. 137.

¹³⁰ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 18 V 1966 r., k. 138.

¹³¹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 III 1966 r., k. 122.

sytuacji w szeregach POP nie może być ludzi obojętnych. [...] wszyscy muszą aktywnie włączyć się w akcje inicjowane przez egzekutywę¹³².

Do kwestii stosunków państwo–Kościół wielokrotnie powracano w następnych miesiącach. We wrześniu 1966 r. I sekretarz Trojanowski stwierdził m.in.:

Kardynał Wyszyński chwytą się wszystkich środków, aby stworzyć pozory prześladowania Kościoła w Polsce [...] dążąc do rozłamu w społeczeństwie między wierzącymi a niewierzącymi stara się podsycić fanatyzm, co już coraz częściej spotyka się z dezaprobatą wielu wierzących, a także postępowego kleru. Takie postępowanie, przy równoczesnym stwarzaniu atmosfery niepewności ekonomicznej, jest godne nie tylko napiętnowania, ale wymaga od członków partii wzmocnienia czujności, wkroczenia na gorąco w wypadkach tego wymagających, dbania o właściwą informację i demaskowania szkodliwej demagogii¹³³.

Na członkach POP spoczywała odpowiedzialność za realizację wytycznych płynących z KM PZPR w Gliwicach i KW PZPR w Katowicach w zakresie propagandy. Od samego początku istnienia sceny operetkowej pilnowano, by członkowie zespołu operetki (notabene w większości bezpartyjni) brali udział lub w inny sposób wspierali działania propagandowe na terenie miasta i województwa. Już w listopadzie 1952 r. zespół baletowy operetki pod kierownictwem Eugeniusza Wojnara ubogacił swym występem miejską akademię zorganizowaną przez TPPR z okazji 35-lecia rewolucji październikowej¹³⁴. W styczniu 1953 r. balet i orkiestrę zobowiązano do zapewnienia oprawy uroczystości zaprzysiężenia poborowych¹³⁵. Dwa lata później, w kwietniu 1955 r., nakłaniano członków partii, by włączyli zespół operetki do zbierania podpisów pod Wiedeńskim Apelem Światowej Rady Pokoju¹³⁶. W 1963 r. w gliwickiej jednostce Wojsk Ochrony Pogranicza (WOP) oraz w jednostce wojsk pancernych artyści z operetki wykonali „w czynie społecznym” pięć koncertów oraz wygłosili trzy odczyty „związane ze sprawami kultury i sztuki w świetle

¹³² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 5 IV 1966 r., k. 128.

¹³³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 6 IX 1966 r., k. 150.

¹³⁴ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 26 XI 1952 r., k. 4.

¹³⁵ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 27 I 1953 r., k. 6.

¹³⁶ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 8 IV 1953 r., k. 56.

uchwał XIII Plenum”¹³⁷. W tym samym roku nawiązano kontakt ze Związkiem Polskich Artystów Plastyków (ZPAP) w Gliwicach w celu „rozszerzenia działalności ideologiczno-propagandowej w mieście”¹³⁸. Tylko w pierwszym półroczu 1965 r. zespół operetki występował na następujących imprezach okolicznościowych i tzw. pokazach specjalnych: koncert z okazji rocznicy „wyzwolenia” Gliwic, koncert z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet, dwa koncerty dla pacjentów szpitala wojskowego, koncert z okazji Święta Pracy, cztery koncerty dla uczestników spotkań przedwyborczych w Tarnowskich Górach, Lublińcu, Koszęcinie i Chorzowie, spektakl *Trzej muszkieterowie* w jednostce WOP w Gliwicach¹³⁹. W sezonie 1962–1963 przygotowano trzy specjalne programy artystyczne na akademie z okazji świąt i uroczystości państwowych w mieście, a ponadto w czynie społecznym „obsłużono” siedem akademii okolicznościowych oraz wykonano siedem bezpłatnych przedstawień¹⁴⁰. Z poleceń władz wojewódzkich dawano pokazy będące ubogaceniem politycznych mityngów, jak np. w czerwcu 1962 r., kiedy operetkę *Kwiat Hawaii* wystawiono dla uczestników spotkania nauczycieli województwa katowickiego z członkami Egzekutywy KW PZPR i Prezydium WRN w Katowicach¹⁴¹. Pod koniec omawianego okresu postulowano nawiązanie bliższych kontaktów z KM PZPR w Gliwicach i Wydziałem Propagandy KW PZPR w Katowicach, w celu jeszcze większego zintensyfikowania szkoleń załogi teatru „w zakresie propagandowego oddziaływania na społeczeństwo”¹⁴². W łonie POP działała powołana w tym celu sekcja propagandy. Zgodnie z wytycznymi, biorąc pod uwagę środowisko i skład zespołu, szczególną uwagę poświęcano promowaniu idei polskości Śląska¹⁴³.

Z punktu widzenia „mobilizacji mas” najważniejszą imprezą było Święto Pracy. Każdego roku, najczęściej w przeddzień majowego święta, w sali

¹³⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z działalności POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach za okres od 10 XII 1962 do 14 XI 1963 r., k. 97.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ AP Kat, PWRN Katowice, Wydział Kultury, 701, Sprawozdanie z działalności repertuarowej w Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach za I półrocze 1965 r., k. 33.

¹⁴⁰ AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Załącznik do sprawozdania z działalności POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach za okres od 10 XII 1962 do 14 XI 1963 r., k. 101.

¹⁴¹ AP Kat, PWRN Katowice, Wydział Kultury, 699, Zgoda kierownika Wydziału Kultury na ponadplanowe przedstawienie „Kwiat Hawaii” w dn. 18 VI 1962 r., Katowice, 11 VI 1962 r., k. 59.

¹⁴² AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 29 IX 1966 r., k. 140.

¹⁴³ *Ibidem*, Załącznik do protokołu z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1966 r., k. 125.

operetki odbywała się tzw. centralna akademia, zwana również akademią miejską, którą wieńczył koncert lub specjalnie na ten dzień przygotowany program artystyczny. W 1966 r. część artystyczną akademii miejskiej, której datę wyznaczono tym razem na 29 kwietnia, zwieńczyła operetka *Cuba mi amor*. Uznano jednak, że widownia złożona tego dnia z partyjnych dygnitarzy, urzędników miejskich oraz oficerów MO, SB i WOP, mogła nie wytrzymać tak dużej dawki sztuki, dlatego polecono, by przedstawienie zostało tego dnia „skrótowo ujęte”¹⁴⁴. W 1966 r. teatr obsługiwał, prócz Gliwic, akademie pierwszomajowe 27 i 28 kwietnia w Częstochowie, gdzie dwukrotnie wystawiono *Noc w Wenecji* oraz 30 kwietnia w Zabrze, gdzie zaprezentowano spektakl *Cuba mi amor*, tym razem bez skrótów¹⁴⁵.

Każdorazowo 1 maja pracownicy operetki, będący członkami partii, byli zobowiązani do uczestnictwa w pochodzie. Bezpartyjni, choć niezwiązani partyjnym nakazem, szli w nim częstokroć dla świętego spokoju, by uczynić zadość corocznemu rytuałowi. W pierwszych latach zespół dzielił się na dwie części: pierwsza jechała do Katowic, gdzie maszerowano wspólnie z reprezentacją Opery Śląskiej, druga zaś zasilala pochod w Gliwicach¹⁴⁶. Pierwszomajowemu świętu towarzyszyły zresztą różne działania, a obowiązek ich organizacji i nadzoru spoczywał na członkach POP. Od 20 do 30 kwietnia 1954 r. na zlecenie KW PZPR realizowano tzw. akcję koncertową pod hasłem „Życzenia pierwszomajowe dla przodowników pracy”, polegającą na wyjazdach do zakładów pracy i PGR-ów jedenastu zespołów aktorsko-wokalnych złożonych z pracowników Opery Śląskiej, Operetki Śląskiej, Filharmonii Śląskiej, Teatru im. Wyspiańskiego w Katowicach i Wielkiej Orkiestry Polskiego Radia. Dwa lata później KM PZPR w Gliwicach powierzył POP nie tylko zorganizowanie akademii pierwszomajowej, ale również nakazał, by podzielić zespół artystyczny operetki na dwie ekipy, które miały odwiedzać zakłady pracy¹⁴⁷. Jednocześnie plastycy i pracownicy techniczni operetki

¹⁴⁴ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 III 1966 r., k. 122.

¹⁴⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 20 IV 1966 r., k. 135.

¹⁴⁶ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 27 IV 1953 r., k. 16; *ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 10 IV 1954 r., k. 4.

¹⁴⁷ *Ibidem*, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 28 II 1956 r., k. 63.

projektowali i wykonywali oprawy plastyczne zarówno na pierwszego maja, jak i na inne akademie okolicznościowe¹⁴⁸.

Przywiązywano dużą wagę do udziału wszystkich pracowników operetki, nie tylko członków partii, w akademii miejskiej i pochodzie pierwszomajowym. Na posiedzeniu egzekutywy POP 4 maja 1965 r. omówiono sprawę chórzysty Rogulskiego, który odmówił wzięcia udziału w akademii pierwszomajowej, co uznano za „bardzo szkodliwe i demobilizujące zespół”, a wyciągnięcie konsekwencji postanowiono ustalić w porozumieniu z Radą Zakładową¹⁴⁹. Tworzono w ten sposób pozory jedności organizacji politycznej i reprezentacji pracowniczej.

Partia zasadniczo nie ingerowała w program artystyczny operetki, choć takie próby podejmowano przez cały omawiany okres. Generalnie kwestie były zatwierdzane na poziomie ministerialnym, w porozumieniu z Wydziałem Kultury WRN w Katowicach. Ponadto libretta wystawianych utworów i tak musiały otrzymać placet Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz pozytywną opinię Komisji Ocen Librett Ministerstwa Kultury i Sztuki. Jednak w przypadku planowanej zmiany profilu sceny, dyrekcja – chcąc nie chcąc – musiała poinformować o tych planach egzekutywę POP. W marcu 1966 r. na posiedzeniu egzekutywy POP kierownik artystyczny Stanisław Tokarski przedstawił propozycję przekształcenia operetki we „współczesny teatr muzyczny”. Reforma sceny miała polegać na prezentacji klasycznego repertuaru „uwspółcześnionego przy pomocy nowoczesnych środków realizacji” oraz uzupełnieniu programu o repertuar *stricte* współczesny, w proporcjach jeden do dwóch: jedno przedstawienie klasyczne i dwa współczesne. Tokarski podkreślił postulat bardziej awangardowej realizacji prapremier, z postawieniem na prezentację twórczości rodzimych, polskich autorów i kompozytorów¹⁵⁰. Do poszerzenia repertuaru przymierzano się zresztą już wcześniej, podkreślając, że „teren Śląska odczuwa silny brak teatru muzycznego”¹⁵¹. Propozycje Tokarskiego natrafiły na opór bardziej konserwatywnej części zespołu, wśród których znaleźli się działacze PZPR. Na zebraniu POP we wrześniu 1966 r.

¹⁴⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z działalności POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach za okres od 10 XII 1962 do 14 XI 1963 r., k. 98.

¹⁴⁹ *Ibidem*, 510, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 4 V 1965 r., k. 99.

¹⁵⁰ *Ibidem*, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 15 III 1966 r., k. 122–123.

¹⁵¹ AP Kat, PWRN Katowice, Wydział Kultury, 697, Ramowy plan repertuaru Operetki Śląskiej na sezon 1962/[19]63 i 1963/[19]64, k. 4.

Zbigniew Lipczyński przedstawił stanowisko egzekutywy w sprawie polityki repertuarowej, podkreślając, że oprócz pozycji współczesnych, należy jednak uwzględniać „wartościowe i ciekawsze pozycje klasyki operetkowej”¹⁵². Do sprawy zmiany profilu i nazwy powrócono w 1972 r., jednak i wówczas propozycja pozostała na papierze mimo poparcia POP, Rady Zakładowej, SPATiF i Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków (SPAM)¹⁵³. Dopiero w styczniu 1995 r., prawie pięć lat po tym, jak ostatni przywódca PZPR wyrzekł w warszawskiej Sali Kongresowej znamiennej formułę: „sztandar wyprowadzić”, już w wolnej Polsce, gliwicka Rada Miejska zatwierdziła plan restrukturyzacji Operetki Śląskiej. Pierwszego kwietnia 1996 r. przeprowadzono formalne połączenie teatru z Miejskim Ośrodkiem Kultury, dzięki czemu powstał Teatr Muzyczny w Gliwicach¹⁵⁴.

Przenalizowana dokumentacja POP PZPR w Operetce Śląskiej, choć niepełna, pozwala na wyciągnięcie ogólnych wniosków dotyczących roli partii komunistycznej w działalności tej instytucji. Organizacja partyjna była w niej nieliczna i upartyjnienie w omawianym okresie nie przekroczyło nawet dziesięciu procent. Nadreprezentowani byli w niej soliści, śpiewacy i aktorzy, którzy częstokroć skutecznie próbowali „po linii partyjnej” wpływać na decyzje dyrekcji i tym samym pracę całego zespołu. I sekretarz, a wraz z nim członkowie egzekutywy, czyli ściśle kierownictwo POP, rościli sobie prawo do wglądu w plany pracy teatru, w miarę możliwości ingerowali w działalność bieżącą oraz wpływali na politykę kadrową. W tym celu wykorzystywano możliwości nacisku na dyrekcję ze strony wyższych instancji partyjnych, choć – co warto podkreślić – działania te nie zawsze przynosiły zamierzony efekt. Zdarzało się niejednokrotnie, że dyrektor i kierownik artystyczny podejmowali decyzje z pominięciem stanowiska POP lub wbrew niemu. Można powiedzieć, że tym samym partia nie była w Operetce Śląskiej wszechwładna, choć z pewnością dyrekcja liczyła się z jej głosem, zwłaszcza jeśli w spotkaniu egzekutywy z dyrekcją uczestniczył przedstawiciel KM PZPR. Zarówno członkowie partii, jak i bezpartyjni, brali udział w propagandowych rytuałach, za których organizację i przebieg odpowiadało kierownictwo POP. Jednak

¹⁵² AP Kat, KM PZPR Gliwice, 509, Protokół z zebrania POP przy Państwowej Operetce Śląskiej w Gliwicach, 29 IX 1966 r., k. 140.

¹⁵³ AP Kat, PWRN, Wydział Kultury, 703, Wniosek do PWRN w Katowicach w sprawie zmiany nazwy Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach na Śląski Teatr Muzyczny w Gliwicach, Gliwice, 27 IX 1972 r., k. 13.

¹⁵⁴ J. Mikołajczyk, *Operetka przy Nowym Świecie...*, s. 207–208.

i jedni, i drudzy, najbardziej liczyli na partię w kwestiach socjalnych. W tym wypadku I sekretarz był jednak bezsilny, a odwołania i prośby zanoszone do zwierzchnich instancji partyjnych przez cały omawiany okres nie przynosiły oczekiwanego rezultatu. Również rozgrywki personalne zazwyczaj kończyły się tam, gdzie o stanowiskach decydowało ich umocowanie w nomenklaturze KW PZPR w Katowicach. Działalność partii w Operetce Śląskiej skupiała się zatem przede wszystkim na lansowaniu ideologicznych pryncypiów i skuteczniejszym nadzorze nad zrytualizowaną sferą propagandy. Niestety ze względu na niepełne zachowanie materiału źródłowego, jak i to, że wiele decyzji podejmowano zapewne nieformalnie, nie sposób opisać całości meandrów funkcjonowania POP PZPR w Operetce Śląskiej. Mimo wielu pytań, które pozostaną bez odpowiedzi, możemy być pewni, że Międzynarodówka śpiewana na zakończenie każdego zebrania była wykonywana na najwyższym poziomie.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

Ministerstwo Odbudowy w Warszawie

Ministerstwo Ziem Odzyskanych w Warszawie

Archiwum Pamięci Narodowej w Katowicach

Archiwum Państwowe w Katowicach

Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gliwicach

Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach

Opracowania

10 lat Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach 1952–1962, Gliwice 1962.

15 lat Państwowej Operetki Śląskiej w Gliwicach, Katowice 1967.

Edward Szykonia, „Almanach Sceny Polskiej” 1980–1981.

Fazan M., Państwowa Operetka Śląska w Gliwicach 1952–1977. Zarys kronikarsko-dokumentacyjny, „Zeszyty Gliwickie” 1978, t. 14.

Fazan M., Włodzimierz Józef Stahl 1904–1977, „Rocznik Katowicki” 1980, t. 8.

Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny, red. L. Becela, Warszawa 1989.

Kula M., PZPR jako reżyser życia teatralnego w latach sześćdziesiątych, Toruń 2016.

Kurpierz T., Stalinizm i odwilż (1953–1955) [w:] A. Dziuba, T. Kurpierz, J. Neja, Rok 1956 – zwrot czy kontynuacja? Województwo stalinogrodzkie/katowickie w latach 1953–1961 (w druku).

Linert A., Stanisław Ptak śpiewak i aktor (1927–2002) [w:] B. Ptak, Stanisław Ptak. Jego... listy, jego... miłość, ich... twórczość, Katowice 2007.

- Mikołajczyk J., *Operetka przy Nowym Świecie. Historia teatru muzycznego w Gliwicach w latach 1952–2015*, Gliwice 2016.
- Od pierwszej „Halki”. *Opera Śląska w latach 1945–1985*, red. T. Kijonka, Bytom 1986.
- Opera Śląska 1945–1955*, red. Z. Hierowski, Stalinogród [Katowice] 1956.
- Opera Śląska 1945–1970*, red. T. Kijonka, Katowice 1970.
- Opera Śląska w dwudziestoleciu*, red. Z. Keller, Bytom 1964.
- Oseka P., *Rytuály stalinizmu. Oficjalne święta i uroczystości rocznicowe w Polsce 1944–1956*, Warszawa 2007.
- Państwowa Operetka Śląska w Gliwicach odznaczona złotą odznaką zasłużonemu w rozwoju województwa katowickiego oraz odznaką 25-lecia Gliwic, red. S. Horak, Gliwice 1972.
- Ptak B., *Stanisław Ptak. Jego... listy, jego... miłość, ich... twórczość*, Katowice 2007.
- Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, t. 1, red. Z. Raszewski i in., Warszawa 1973.
- Słownik biograficzny teatru polskiego 1900–1980*, t. 2, red. Z. Wilski i in., Warszawa 1994.
- Słownik biograficzny teatru polskiego 1910–2000*, t. 3: M–Ż, red. B. Berger i in., Warszawa 2016.
- Snoch B., *Górnośląski leksykon biograficzny. Suplement do wydania drugiego*, Katowice 2006.
- Szykshnian D., „Sarenka”, *Jak dopalał się ogień biwaku*, Szczecin 2009.
- Topol S., *Włodzimierz Stahl 4 X 1904–9 V 1977. Nauczyciel, działacz społeczno-kulturalny*, Katowice 1987.
- Tracz B., *Początek i koniec wojny w Gleiwitz [w:] „Zwłoki nie zostały dotąd zidentyfikowane”. Górnośląsko-zagłębiowskie epizody z lat II wojny światowej*, red. G. Bębniak, Katowice 2009.
- Tracz B., *Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945*, Gliwice 2004.
- Wacławek J., *Podstawowa organizacja partyjna, jej rola i zdania*, Warszawa 1969.
- Wroński M., *45 lat Operetki Śląskiej*, „Zeszyty Gliwickie” 1997, t. 26.
- Wroński M., *Stanisław Tokarski (1926–1996)*, „Zeszyty Gliwickie” 1997, t. 25.

Międzynarodówka w rytmie kankana. Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR w Operetce Śląskiej (1952–1966)

Powołana do istnienia w 1952 r. w Operetka Śląska w Gliwicach, w latach 1952–1955 działająca jako filia Opery Śląskiej w Bytomiu, była jedną z czołowych scen operetkowych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Ze względu na usytuowanie w mieście położonym w najbardziej uprzemysłowanym i zurbanizowanym regionie kraju od początku w jej działalności oprócz krzewienia kultury muzycznej również ważną rolę odgrywała działalność zgodna z priorytetami polityki kulturalnej komunistycznego państwa. Nad tą zgodnością czuwała przede wszystkim zakładowa organizacja PZPR, która rościła sobie prawo do ingerowania zarówno w założenia

programowe i repertuar artystyczny, jak i w politykę kadrową i obsadę stanowisk kierowniczych. Artykuł jest próbą odtworzenia roli i znaczenia Podstawowej Organizacji Partyjnej w Operetce Śląskiej w latach pięćdziesiątych i pierwszej połowie sześćdziesiątych XX w. na podstawie materiałów archiwalnych, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach. Odtworzono powstanie i funkcjonowanie tej instancji partyjnej w ciągu dwunastu kolejnych lat działalności Operetki Śląskiej. Autor, oprócz rekonstrukcji faktów, próbuje odpowiedzieć na pytania, w jaki sposób i w jakim stopniu partia komunistyczna kontrolowała działalność tej sceny i wpływała na jej funkcjonowanie oraz czy podporządkowywała ją swoim założeniom polityczno-ideowym.

SŁOWA KLUCZOWE: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR), polityka kulturalna, nomenklatura, operetka, teatr

Bogusław Tracz – historyk, doktor nauk humanistycznych, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach. Zainteresowania badawcze: historia społeczna ziem polskich w latach 1945–1989 ze szczególnym uwzględnieniem województwa śląskiego/katowickiego, dzieje nieformalnych grup młodzieżowych, przemian kultury i obyczajów w czasach PRL, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza w lokalnym systemie władzy. Wybrane publikacje: *Hippiesi, kudłacze, chwasty. Hipisi w Polsce w latach 1967–1975* (2014), *Ułamki miasta. Z przeszłości Gliwic w XX wieku* (2011), współautor (z Sebastianem Rosenbaumem) *Obozy pracy przymusowej Gliwickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego 1945–1949* (2009), *Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945* (2004).

“The Communist International” in the rhythm of the cancan. Basic unit of the Polish United Workers’ Party at the Silesian Operetta (1952–1966)

Established in 1952, the Silesian Operetta in Gliwice, functioning as a branch of the Silesian Opera in Bytom in the years 1952–1955, was one of the leading operetta scenes in the Polish People’s Republic. Due to its location in the city, situated in the most industrialised and urbanised region of the country, from the very beginning of its operation, activities in line with the cultural policy priorities of the communist state played an equally important role alongside the promotion of musical culture. That compliance was primarily supervised by the company unit of the PZPR, which claimed the right to interfere both in the programme assumptions and artistic repertoire, as well as in personnel policy and filling the managerial positions. The article is an attempt

Bogusław Tracz

to reconstruct the role and importance of the basic unit of the party in the Silesian Operetta in the 1950s and the first half of the 1960s, based on the archival materials stored in the State Archives in Katowice. The formation and functioning of this party authority during the twelve consecutive years of the operation of the Silesian Operetta was reconstructed. The author, in addition to reconstructing the facts, tries to answer how and to what extent the communist party controlled and influenced the activities of the Operetta and whether it subjected it to the political and ideological assumptions of the party.

KEYWORDS: the Polish United Workers' Party (the PZPR), cultural policy, nomenclature, operetta, theatre

Bogusław Tracz – historian, doctor of humanities, employee of the Historical Research Office of the Institute of National Remembrance in Katowice. Research interests: social history of Polish lands in the years 1945–1989, with particular emphasis on the Śląskie/Katowice Voivodeship, the history of informal youth organisations, changes in culture and customs in the time of the Polish People's Republic, the Polish United Workers' Party in the local government system. Selected publications: *Hippiesi, kudłacze, chwasty. Hipisi w Polsce w latach 1967–1975* [Hippies, Mopheads, Weeds. Hippies in Poland 1967–1975] (2014), *Ułamki miasta. Z przeszłości Gliwic w XX wieku* [Pieces of the city. From the past of Gliwice of the 20th century] (2011), co-author (with Sebastian Rosenbaum) *Obozy pracy przymusowej Gliwickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego 1945–1949* [Forced labour camps of the Coal Industry Association in Gliwice in the years 1945–1949] (2009), *Rok ostatni – rok pierwszy. Gliwice 1945* [The last year – the first year. Gliwice 1945] (2004).